

Nr 67.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen; given Stockholms slott den 9 februari 1945.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen.

GUSTAF.

Thorwald Bergquist.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändrad lydelse av 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen.

Härigenom förordnas, att 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen¹ skola erhålla följande ändrade lydelse.

5 KAP.**8 §.**

Har någon i annat fall än i 7 § sägs brukat våld till avvärjande av ett påbörjat eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp å person eller egendom, eller övat våld emot den som medelst inbrott eller eljest olovligen inträngt i annans rum, hus, gård eller fartyg, eller emot den som vägrat att från annans hemvist efter tillsägelse sig begiva: var det våld ej större än nöden krävde, och stod det ej heller i uppenbart missförhållande till den skada som av angreppet var att befara; då skall han från straff frias.

9 §.

Finnes någon i fall, som i 7 eller 8 § sagt är, hava gjort större våld än nöden krävde eller stod i fall, som i 8 § avses, våldet i uppenbart missförhållande till den skada som av angreppet var att befara; pröve domstolen, efter omständigheterna, om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort. Voro omständigheterna sådana, att han svårligen kunnat sig besinna; då må han ej till straff dömas.

10 §.

Rymmer fånge eller häktad eller den som är anhållen såsom misstänkt för brott, eller sätter han sig till motvärn emot bevakningsman eller annan, som vill hindra honom från rymning, eller emot anstaltsföreståndare eller annan, under vars uppsikt han står, då denne skall hålla honom till ordningen, eller söker någon, som skall häktas, anhållas eller eljest gripas, att undkomma den som äger verkställa åtgärden, eller sätter sig någon med våld eller hot emot polisman, som skall verkställa tjänsteåtgärd; då må det våld brukas, som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt.

¹ Senaste lydelse, se beträffande 8 § SFS 1933: 185, 9 § SFS 1890 nr 33 s. 5 samt 10 § SFS 1937: 242.

§Samma lag vare, där annan än fånge, häktad eller anhållen eller den som skall häktas, anhållas eller eljest gripas sätter sig med våld eller hot emot den som vill hindra rymningen, bibehålla ordningen eller verkställa åtgärden.

Har någon brukat större våld än medgivet är; vare lag som i 9 § sägs.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946.

Intill dess rättegångsbalken den 18 juli 1942 trätt i kraft skall vad i denna lag stadgas om den som är anhållen i stället gälla den som jämlikt nu gällande bestämmelser är kvarhållen såsom misstänkt för brott.

Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagrum som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, skall denna i stället tillämpas.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 22 december 1944.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Bergquist, anmäler efter gemensam beredning inom justitie-, försvars- och socialdepartementen fråga om meddelande av bestämmelser angående *polismans rätt att bruka våld m. m.*

Föredraganden anför följande.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 10 april 1942 tillkallade min företrädare i ämbetet den 13 i samma månad häradshövdingen Ernst Leche och polismästaren Erik Ros att inom justitiedepartementet verkställa utredning av frågan om polismans rätt att bruka våld och vissa i samband därmed stående frågor. I anledning av uppdraget avgavs sedermera ett den 18 december 1942 dagtecknat betänkande, innefattande utredning angående polismans rätt att bruka våld och därmed närmare sammanhängande spörsmål samt angående polisens förhållande till fientligt krigsmanskap under krig (SOU 1942: 54). Sedan yttranden inhämtats från myndigheter och sammanlutningar, blev förslag till lag om polisens ställning under krig genom proposition nr 347 förelagd 1943 års riksdag (höstsessionen). Propositionen blev med viss ändring av riksdagen antagen, varefter Kungl. Maj:t den 17 december samma år utfärdade lag om polisens ställning under krig (nr 881). Utredningsmännens förslag i övriga delar har därefter varit föremål för ytterligare beredning inom justitiedepartementet, och jag anhåller nu att till behandling få upptaga frågan om en reglering av polismans rätt att bruka våld.

Gällande bestämmelser.

Generella regler om polismans rätt att bruka våld saknas i svensk rätt. Stadganden i ämnet finnas emellertid beträffande vissa särskilda fall, då behov av våldsanvändning föreligger.

Jämlikt 5 kap. 8 § första stycket *strafflagen* gäller sålunda, att där någon som skall häktas sätter sig till motvärn emot den som äger verkställa häktingen eller därvid biträder, det våld må brukas som är nödigt till häktingens verkställande. I samma lagrum stadgas vidare, att då fånge eller häktad eller kvarhållen rymmer eller sätter sig till motvärn emot fångvaktare

eller annan som vill hindra honom från rymning samt då fånge eller häktad person sätter sig till motvärn emot föreståndare eller uppsyningsman vid straffinrättning eller häkte, när denne skall hålla honom till ordning inom inrättningen eller häktet, det våld må brukas som är nödigt till rymningens förekommande eller ordningens bibehållande. Enligt andra stycket av lagrummet gäller samma rätt till nödvärn, där annan än fånge, häktad eller kvarhållen eller den som skall häktas sätter sig med våld eller hot emot den som vill hindra rymningen, verkställa häktningen eller bibehålla ordningen.

Har vederbörande i något av de i 8 § avsedda fallen gjort större våld än nöden krävde, äger domstolen enligt 5 kap. 9 § *strafflagen* efter omständigheterna pröva, om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet bort följa. Voro omständigheterna sådana att han svårligen kunnat besinna sig, må han ej dömas till straff.

Utomstående, vilken i här avsedda fall kommer polis- eller fångvårdspersonal till hjälp, anses med stöd av stadgande i 5 kap. 11 § *strafflagen* berättigad till samma våldsanvändning som vederbörande polis- eller fångvårdsman.

De allmänna nödvärnsreglerna i 5 kap. 7 och 10 §§ *strafflagen* äga i så måtto betydelse för polismans rätt att bruka våld som polisman givetvis vid angrepp eller hot mot sin person äger samma nödvärnsrätt som enskilda medborgare. I 7 § stadgas, att den som överfalles med våld eller hot som innebär trängande fara äger rätt till nödvärn och är saklös för den skada, som han till farans avvärijande gör (det s. k. större nödvärnet). Samma rätt till nödvärn föreligger, då någon begår inbrott eller eljest olovligen tränger sig in i annans rum, hus, gård eller fartyg nattetid eller sätter sig till motvärn, vare sig det sker på dagen eller under natten, mot den som vill värja eller å bar gärning återtaga sin egendom. Har den enligt 7 § nödvärnsberättigade gjort större våld än nöden krävde (nödvärnsexcess), erhålla de nyss återgivna reglerna i 9 § tillämpning. Enligt 10 § medgives straffrihet då någon i annat fall än i 7 (eller 8) § sägs brukat våld till avvärijande av ett påbörjat eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp å person eller egendom eller övat våld emot den, som medelst inbrott eller eljest olovligen inträngt i annans rum, hus, gård eller fartyg eller vägrat att efter tillsägelse begiva sig från annans hemvist, under förutsättning dock att våldet ej var större än nöden krävde och ej heller stod i uppenbart missförhållande till den skada som var att befara av angreppet (det s. k. mindre nödvärnet). Befinnes någon hava gjort svårare våld än som sålunda är medgivet, gälla bestämmelserna i 9 §. — Nödvärnsrätten kommer enligt 11 § jämväl den till godo som bispringer den i första hand nödvärnsberättigade.

I detta sammanhang må erinras, att i 10 § av den av chefen för socialdepartementet den 12 december 1925 fastställda *normalinstruktionen för polispersonal* stadgas att polisman för verkställande av tjänsteåtgärd ej må använda strängare medel än som de föreliggande förhållandena kräva. Ingripande mot någon för att i visst avseende åstadkomma rättelse bör såvitt möjligt ske

genom anmaningar och upplysningar. Våld må tillgripas allenast, därest det är av ett oundgängligt behov påkallat.

Den av bevakningsinspektören utfärdade *normalinstruktionen för hamnbevakningspersonal* innehåller i § 22 bl. a. följande bestämmelser om bevakningsmans rätt att bruka våld.

Därest det för bevakningens säkerhet är nödvändigt äger hamnbevakningsman att i skyddande eller avvärjande syfte efter omständigheterna bruka våld med egna kroppskrafter eller genom användande av batong eller skjutvapen i följande fall:

a) om han överfallas med våld eller hot, som innebär trängande fara för honom själv eller för person, vilken är under hans beskydd eller bevakning, eller för särskilt bevakningsföremål inom hamnområdet eller eljest för allmän eller enskild säkerhet, samt

b) om han eller av honom beskyddad eller bevakad person eller bevakningsföremål i annat fall utsättes för angrepp, varvid dock är att iakttaga, att det våld, som hamnbevakningsmannen använder, icke får vara större än nöden kräver eller stå i uppenbart missförhållande till den skada, som kan befaras av angreppet.

Innan hamnbevakningsman använder skjutvapen, skall han varna angriparen, därest så kan ske utan uppenbar fara för hamnbevakningsmannen eller den person eller egendom, som skall skyddas.

Första varningen gives genom anropet »Halt!» Om den anropade icke stannar eller eljest icke åtyder av hamnbevakningsmannen givna anvisningar, skall varningen, därest detta medhinner och förhållandena i övrigt så medgiva, upprepas t. ex. genom anropet »Halt, eller jag skjuter skarpt!»

Då hamnbevakningsman nödgas göra bruk av skjutvapen, skall han söka inskränka sig att *för tillfället* oskadliggöra angriparen. Vapnet bör därvid riktas mot angriparens ben. Där så kan ske utan fara för hamnbevakningsmannen och utan att angriparen därigenom får tillfälle att undkomma, bör första skottet riktas mot marken vid sidan av angriparen.

Föreligger fara för att ovidkommande person kan skadas vid skottlossning, må eld icke öppnas med mindre detta finnes oundgängligen nödvändigt.

Bestämmelser av i stort sett samma innehåll återfinnas i de *allmänna anvisningar för den inre bevakningstjänsten vid vissa kraft- och kommunikationsanläggningar*, som likaledes fastställts av bevakningsinspektören (s. 26).

För fångvärdspersonal innehåller *instruktionen för fånggevaldiger* den 21 december 1865 stadganden rörande gränserna för vålds användning mot fångar. I § 13 av instruktionen erinras sålunda, att om fånge rymmer eller sätter sig till motvärn emot den som vill hindra honom från rymning, jämlikt 5 kap. 9 § (nuv. 8 §) strafflagen det våld må brukas som är nödigt till rymningens förekommande, och att detsamma gäller, där annan än fånge sätter sig med våld eller hot emot den som vill hindra rymningen. Kan gevaldiger ej förekomma rymning utan att begagna eldvapen, bör han enligt instruktionen tillropa fången att stanna innan skott avlossas samt, då sådant sker, rikta skottet emot nedre delen av rymmarens kropp.

Rörande det våld som för ordningens upprätthållande må övas av militärpersonal finnas åtskilliga bestämmelser.

I 10 kap. 12 § strafflagen stadgas sålunda, att krigsmanskap må användas

till upprors stillande. Det äger dock ej bruka vapen mot upprorsmän förrän civilmyndigheten på platsen tre gånger ljudligen i Konungens namn befallt upprorsmännen att genast åtskiljas vid äventyr att vapenmakt eljest användes. Övergå upprorsmän så hastigt till våld att civilmyndigheten ej kan förfara på angivna sätt, äger myndigheten förordna, att upproret genast skall stillas med vapenmakt. Vapen må dock ej i något fall brukas längre än civilmyndigheten finner sådant vara nödigt för upprorets stillande. Är ej civilmyndighet tillstädes och kan ej dess ankomst avbidas, äger på stället varande högste militärbefälhavare att förfara enligt det för civilmyndighet stadgade tillvägagångssättet.

De nu återgivna stadgandena erhålla enligt 10 kap. 13 § strafflagen motsvarande tillämpning vid sådant upplopp, där deltagarna övergå till våld å person eller egendom.

I 45 § strafflagen för krigsmakten stadgas rätt till nödvärn, om skiltvakt eller annan vakt eller patrull eller för bevakning eller ordningens upprätthållande särskilt utställd eller utsänd truppavdelning överfallas med våld eller hot, som innebär trängande fara för den överfallne eller för person eller egendom, som är under hans beskydd eller bevakning, eller eljest för allmän eller enskild säkerhet. Söker den som står under sådan bevakning att rymma, eller brukar annan för att befria honom våld eller hot, må det våld användas som är nödigt för rymningens hindrande. Vad som sålunda stadgats skall äga tillämpning jämväl i fråga om till krigsmaktens polisväsende hörande person som är stadd i tjänsteutövning.

I § 5 av kungörelsen den 9 maj 1916 angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m. föreskrives bl. a. att om i fall, då rätt till nödvärn äger rum, den fara som hotar ej kan avvärijas utan att den anfallne gör bruk av sitt vapen, han, såvida förhållandena det medgiva, bör först genom anrop varna den angripande och därigenom giva tillkänna, att denne utsätter sig för fara till liv och lem, därest han fullföljer sitt uppsåt. I övrigt bör den anfallne lämpa sina åtgärder efter farans beskaffenhet och ej i annat fall än då faran är synnerligen allvarlig skrida till yttersta våld. Vid användande av sitt vapen bör han, där ej annat är av omständigheterna påkallat, rikta detsamma mot nedre delen av den angripandes kropp samt i allmänhet inskränka sig till att söka sätta denne ur stånd att fullfölja sitt uppsåt. De närmare föreskrifter som kunna anses erforderliga för tillämpningen av bestämmelserna utfärdas av vederbörande befälhavare.

Överbefälhavaren har med stöd av sist återgivna stadgande den 28 maj 1942 fastställt föreskrifter angående användning av vapen vid upprätthållande av allmän ordning m. m. I dessa föreskrifter lämnas angående det varningsförfarande, som bör föregå ett användande av vapen, bestämmelser av ungefärligen samma innehåll som de i normalinstruktionen för hamnbevakningspersonal upptagna. Vidare framhålles, att om militärpersonal nödgas använda vapen, detta bör ske under beaktande av att ändamålet med användningen icke är att döda utan att för tillfället hindra att ordningsstöres

uppsåt fullföljes. I första hand böra sålunda för liv och lem mindre farliga stridsmedel, t. ex. lösa skott, rökhandgranater och tårgas komma till användning, och först i andra hand blanka vapen. Endast då omständigheterna äro sådana att dylika stridsmedel icke kunna användas eller då dessa visat sig icke vara tillfyllest för ordningens upprätthållande, må eldgivning med skarp ammunition och övriga krigsmässiga stridsmedel användas. Genom lämpligt val av riktpunkt o. s. v. bör minsta möjliga skadegörelse på person och egendom eftersträvas. Föreskrifterna innehålla vidare närmare bestämmelser angående användningen av de olika stridsmedlen.

Den år 1944 fastställda *soldatinstruktionen för infanteriet* upptager i mom. 1085 vissa föreskrifter rörande posts bruk av vapen. Dessa föreskrifter äga enligt mom. 1079 tillämpning jämväl å vakt, patrull eller annan för bevakning särskilt utställd eller utsänd avdelning. Mom. 1085 har följande lydelse.

För posts bruk av vapen under bevakningens utförande gälla bestämmelserna i detta moment.

1. Post skall genom beslutsamt uppträdande söka åstadkomma, att våld icke behöver användas.

2. Post äger rätt till nödvärn och att därvid vid behov göra bruk av sina vapen,

om posten utsättes för våld eller hot,

om det föremål o. s. v., som posten skall bevaka, utsättes för angrepp,

om okänd eller obehörig person trots postens anvisningar närmar sig posten eller det föremål, som posten skall bevaka, och posten i sin instruktion ålagts att hejda dylik person.

3. Om någon söker fly efter angrepp på posten eller den egendom, som posten skall bevaka, äger posten att med vapen hejda den flyende. Detsamma gäller, då någon, som tagits under postens bevakning, söker rymma eller då annan person för att möjliggöra sådan rymning brukar våld eller hot.

Innan post använder sitt vapen skall han — om så kan ske utan uppenbar fara för vakten, posten själv eller den egendom som posten skall bevaka — varna angriparen.

Första varningen ges genom anropet »Halt!» Om den anropade härvid icke stannar eller icke åtlyder av posten givna anvisningar, skall posten, om detta medhinnas och förhållandena i övrigt medge det, ropa »Halt, eller jag skjuter skarpt!»

Då post nödgas göra bruk av sitt vapen, skall han söka inskränka sig till att för tillfället oskadliggöra den, som skall hejdas. Skjutvapen bör därvid riktas mot nedre delen av kroppen. Där så kan ske utan fara för posten och utan att den beskjutne därigenom får tillfälle att undkomma, bör första skottet riktas mot marken vid sidan och i närheten av den beskjutne.

Föreligger fara för att ovidkommande personen kan skadas vid skottlossning med skarp ammunition (krevad av handgranat), får eld icke öppnas, om det icke är oundgängligen nödvändigt.

Övriga instruktioner för armén samt soldatundervisningen för flygvapnet innehålla samma föreskrifter. Soldatundervisningen för flygvapnet understryker, att föreskrifterna gälla posts, vakts, patrulls och bevakningsavdelnings uppträdande i fredstid. För *rekrytundervisningen vid flottan* gäller ännu 1940 års instruktion, vars föreskrifter ansluta till och överensstämna med nödvärnsreglerna.

I allmän instruktion för landstormspolisen den 13 mars 1942 (26 §) och instruktion för fältpolistjänsten (punkt 18) ha för dessa kategorier av militära polismän givits regler om rätten att bruka våld, vilka i huvudsak överensstämmer med de förut återgivna stadgandena ur normalinstruktionen för hamnbevakningspersonal. Emellertid äger enligt dessa instruktioner polismannen rätt att bruka våld och därvid använda vapen i ett fall utöver de i instruktionen för hamnbevakningspersonal angivna, nämligen om någon, som står under polismannens bevakning, söker rymma eller om någon, som överfallit polismannen eller person som av denne beskyddas eller bevakas eller som angripit bevakningsföremålet, försöker fly, eller om annan person för att möjliggöra sådan rymning eller flykt brukar våld eller hot; dock att polismannen ej må bruka större våld än som är nödigt för hindrande av rymningen eller flykten. Den av Kungl. Maj:t den 1 innevarande december månad fastställda *instruktionen för gränsövervakningspersonal* (15 §), vilken avser såväl militära som civila befattningshavare, överensstämmer i förevarande delar väsentligen med landsstormspolisinstruktionen.

Rådande praxis i fråga om polisens våldsanvändning.

Utredningsmännen hava i betänkandet lämnat uppgifter rörande den omfattning vari våld av vissa slag för närvarande kommer till användning i polistjänsten. Med våld ha utredningsmännen förstått icke blott en kroppslig kraftyttring för att förekomma eller övervinna ett fysiskt motstånd utan även det längre gående våld som enligt vedertagna straffrättsliga begrepp går under beteckningen misshandel. I samband med en redogörelse för gällande författningsbestämmelser på området framhålles, att ehuru 5 kap. 8 § strafflagen enligt ordalydelsen giver polisman rätt att bruka våld i betydelse av misshandel blott vid häktning, man för att trygga ordning och säkerhet inom polisväsendet funnit sig nödsakad att tillgripa våld även i situationer, som icke täckas av det nämnda lagrummet. Utredningsmännen ha ansett sig kunna spåra en gradvis skeende utvidgning av bruket av skjutvapen, framför allt under förföljande av personer som misstänkas för brott.

Genom en rundskrivelse till samtliga högre polismyndigheter i riket ha utredningsmännen införskaffat upplysningar, avseende tiden från och med den 1 januari 1930 till och med den 30 juni 1942, rörande de fall, i vilka polispersonal begagnat eldvapen, brandsprutor eller tårgas för att återställa allmän ordning, fasttaga förbrytare och omhändertaga sinnessjuka, samt rörande vissa andra förhållanden av intresse för utredningens syfte.

Av de inkomna svaren har framgått, att lokal polispersonal under den angivna perioden av tolv och ett halvt år begagnat eldvapen eller tårgas, för att återställa allmän ordning i 8 resp. 1 fall, för att fasttaga förbrytare i 54 resp. 2 fall och för att omhändertaga sinnessjuka i 3 resp. 22 fall. Personal tillhörande statspolisen har under tiden från dennas inrättande den 1 januari 1933 till den 1 juli 1942 begagnat eldvapen, för att återställa allmän ordning i 3 fall, för att fasttaga förbrytare i 17 fall och för att omhändertaga sinnes-

sjuka i 3 fall. För sistnämnda ändamål har dessutom i 5 fall tårgas begagnats.

Enligt de återgivna uppgifterna skulle sålunda eldvapen ha kommit till användning, för återställande av allmän ordning i 11 fall, för fasttagande av förbrytare i 71 fall och för omhändertagande av sinnessjuka i 6 fall, tillhoppa alltså 88 fall eller ungefär 7 fall om året.

Av de inkomna yttrandena har vidare framgått, att flera fall förekommit, då polisman ådragit sig svåra skador på grund av bristande beväpning eller till följd av förhållanden, som kunde hänföras till otillfredsställande författnings- eller instruktionsbestämmelser i fråga om rätten att bruka våld. Det har förekommit, att en polisman vid försök att anhålla en inbrottstjuv, som anträffats å bar gärning, blivit beskjuten av denne och därvid skadats så svårt att han avlidit. I sistnämnda fall hade polismannen varit osäker om han haft rätt att bruka vapen mot den flyende brottslingen. Från flera håll har även framhållits, att händelseförloppen vid tjänsteingripandena många gånger sannolikt icke behövt få så stor omfattning, om polismännen varit utrustade med effektiva vapen och allmänheten haft kännedom om att en polisman ägde rätt att bruka eldvapen vid våldshandlingar överhuvud taget eller vid försök att fritaga en anhållen person.

Fall ha även inträffat, då förbrytare undkommit till följd av att polispersonalen icke ansett sig äga rätt att tillgripa det våld som förhållandena synts påkalla. Likaledes uppgives, att fall förekommit då svårare oordningar på allmän plats skulle kunnat bemästras snabbare, därest polispersonalen haft befogenhet att redan vid oroligheternas början tillgripa strängare medel för ordningens upprätthållande än vad som varit fallet.

Enligt vad av yttrandena framgår har det under tiden den 1 januari 1930—den 30 juni 1942 i 46 fall förekommit, att polismän ådömts straff för det de under tjänsteutövning övat otillbörligt våld.

Utredningsmännens förslag.

Utredningsmännen ha inledningsvis uttalat, att reglerna om svensk polis-mans befogenhet att i tjänsteutövning bruka våld äro ofullständiga och oklara samt föga överensstämna med den noggrannhet, som eljest utmärker reglerandet av såväl offentlig myndighets som enskild medborgares rättigheter och skyldigheter i vårt land. Utredningsmännen ha vidare anfört bl. a. följande.

Den verkställda utredningen har givit vid handen, att det synes angeläget, att polisens rätt att bruka våld blir klarlagd och i författning till sina huvuddrag reglerad. Icke blott för polismännen själva utan även för domstolarna och kontrollerande organ t. ex. riksdagens justitieombudsman är det av betydelse att veta vilka riktlinjer som polisen har att följa på detta område. Även för allmänheten är det av vikt att äga kännedom härom.

Vägledande bestämmelser äro sålunda av behovet påkallade för att polisen skall veta när våld får tillgripas och vilket våld som för olika fall må vara tillåtet. Särskilt gäller detta, då en polisman i sin tjänsteutövning är nödsakad att begagna vapen. Vissa bestämmelser finnas visserligen om de

vapen — batong, sabel och pistol — som höra till polisens beväpning, men däremot är intet stadgat om när och huru dessa vapen få användas. På grund av ofullständigheten och oklarheten hos de gällande bestämmelserna erhåller polismannen icke tillräcklig ledning för att avgöra den grad av våld han i varje särskilt fall äger bruka. Avsaknaden av närmare bestämmelser i ämnet leder till osäkerhet såväl hos polisbefälet som hos den enskilde polismannen till skada för såväl allmänna som enskilda intressen. Behovet av utförligare bestämmelser framträder särskilt i kritiska situationer, då ett snabbt och kraftigt ingripande på ett tidigt stadium är en förutsättning för att polisen skall kunna på ett tillfredsställande sätt lösa sina uppgifter. Under tider av ökad kriminalitet eller inre motsättningar måste det anses betänkligt med oklarhet i här berörda hänseende.

De flesta polismän torde i regel endast i nödfall göra bruk av sina vapen — i varje fall skjutvapen — även om de bliva utsatta för våld. Stundom ha vapen icke kommit till användning, oaktat så bort ske. Anledningen härtill har otvivelaktigt varit, att polismännen icke velat riskera ansvar för utövande av otillbörligt våld. Med hänsyn till de ofta förekommande polisöverfallen synes en reglering på detta område även tjäna det praktiska syftet att hos allmänheten inskräpa risken av att bära hand på representanter för polisväsendet. Utredningsmännen vilja i detta sammanhang framhålla, att det först efteråt kan bliva fastslaget, huruvida polismannen verkligen behövt bruka våld. Polismannen är under utövandet av sin tjänst ofta nödsakad att under irriterande påverkan av en upphetsad folkmassa, som på allt sätt försöker försvåra hans arbete, mycket hastigt fatta sitt beslut och handla därefter utan att han dessförinnan haft möjlighet att rådgöra med någon förmän. Skulle därvid genom polismannens ingripande någon mer eller mindre allvarligt skadas, kommer avgörandet, om det utövade våldet var nödvändigt eller icke, att ske vid domstol. Det är då icke alltid säkert, att åsikten om behovet av våld är densamma som i den stund handlandet skedde. Vad nu anförts utvisar enligt utredningsmännens mening behovet av bestämmelser, av vilka framgår i vilka fall användande av våld bör vara tillåtet.

Svårigheten för en polisman att i vissa situationer avgöra vilket våld som krävs eller graden av föreliggande fara kan ofta leda till att polismannen eftersätter sin tjänsteplikt hellre än att han vidtager en åtgärd, som för honom eventuellt kan medföra straffansvar för att ha utövat större våld än som vid tillfället kunde anses nödigt. Samhället kan emellertid icke vara betjänt av att polisen i dylika situationer — för att icke löpa någon eller i varje fall minsta möjliga risk — är så försiktig, att den underlåter att handla.

I svensk rätt finnas icke några bestämmelser som giva polisman rätt att vid anhållande av en förbrytare eller för brott misstänkt person använda något som helst våld. Icke ens vid anhållande av en person, som begått t. ex. ett mord eller ett grovt sedlighetsbrott, har polismannen en sådan rätt. Våld får ej tillgripas, förrän en nödvärnssituation inträtt. Detta innebär, att polismannen vid utförandet av sitt uppdrag icke får tillgripa våld, förrän han själv blivit anfallen eller omedelbar fara för ett anfall föreligger. En sådan regel medför naturligen betydande risker för polismannens liv och säkerhet, samtidigt som samhällets möjligheter att komma till rätta med brottslingen i viss mån reduceras. Det synes sålunda uppenbart, att bestämmelser böra tillkomma, vilka giva polismannen rätt att vid anhållande av en person, som begått grovt brott, bruka våld i den omfattning som erfordras för genomförande av tjänsteåtgärden.

Frånvaron av fullständiga och klara bestämmelser på detta område kan

lätt leda till att man inom polisväsendet tvingas att på eget initiativ utsträcka eller ändra befogenheten att bruka våld. Utredningsmännen ha även konstaterat, att polismän särskilt under senare år i icke ringa utsträckning begagnat skjutvapen för infångande av brottslingar utan att polismännen därvid haft stöd i lag. Därmed är icke sagt, att polisen i de olika fall, som kommit till utredningsmännens kännedom, gått längre än vad hänsynen till samhällets och den enskildes intressen krävt. Visserligen ha skador understundom uppkommit å personer, som skolat anhållas eller omhändertagas, men dessa skador torde ej ha varit mera omfattande än att åtgärden från polisens sida kan anses ha fallit inom ramen för vad som varit nödvändigt och rimligt.

En utvidgning på sedvanerättslig väg av befogenheten att bruka våld vid polisuppgifternas fullgörande kan emellertid medföra att så småningom bildas en hävdvunnen praxis på detta område. Från en dylik praxis, vilken lämnats utan erinran från de administrativa myndigheternas sida, kunna sedermera domstolarna måhända icke helt bortse, när i det särskilda fallet ett rättsligt bedömande skall ske av ett begånget polisvåld och dess påföljder för vederbörande polisman. Att polismännen sålunda på eget initiativ utsträcka eller ändra befogenheten att bruka våld står icke i överensstämmelse med god ordning inom ett rättssamhälle och bör undvikas.

Det torde vara uppenbart, att frågan om polisens rätt att bruka våld icke kan i författningsväg på ett fullt uttömmande sätt regleras. Huru noggranna bestämmelserna än bliva, måste man alltid åt polismannen lämna en viss frihet att i för lagstiftaren oförutsedda situationer bedöma vilket våld som läget kräver.

Befogenheten för dem, som skola upprätthålla allmän ordning och säkerhet i samhället, att för dylika ändamål bruka våld bör enligt utredningsmännens mening vara grundad på lag. Då den i 5 kap. 8 § strafflagen givna rätten till våldsanvändning icke, såvitt angår polisen, kunde anses tillräckligt vidsträckt, föreslås en utvidgning av polisens befogenhet att medelst våld genomföra tjänsteåtgärder. Utredningsmännen finna någon ändring av de redan i 5 kap. 8 § strafflagen upptagna detaljreglerna icke böra ifrågakomma men föreslå införande i lagrummet av nya föreskrifter, enligt vilka det våld som angives i 5 kap. 8 § strafflagen jämväl skall få brukas, dels där någon, som begått brott varå straffarbete kan följa och anträffas å bar gärning eller flyende fot, söker undkomma den polisman som skall gripa honom, dels där någon sätter sig med våld eller hot emot polisman, som vidtager tjänsteåtgärd för ordningens upprätthållande eller säkerhetens tryggnad, dels ock där någon eljest hindrar polisman att genomföra en tjänsteåtgärd. Till motivering av det nya stadgandet framhålles bl. a., att det måste anses väl befogat, att, då en person, som begått ett grovt brott, anträffas av en polisman på bar gärning eller flyende fot, polismannen får begagna sin tjänstepistol för att hindra brottslingen att undkomma. Med hänsyn till respekten för samhällets maktmedel bör nämligen reaktionen mot det begångna brottet följa utan dröjsmål, och dessutom föreligger, så länge brottslingen vistas på fri fot, fara för att han skall begå nya brott av liknande slag. Uttrycket »å flyende fot» bör enligt utredningsmännens uppfattning givas en vidsträckt tolkning så att en person exempelvis får anses vara på flykt så länge han uppenbarligen söker dölja sig för polis- och militärstyr-

kor som äro beordrade att infånga honom. — Utredningsmännen föreslå vidare, att i 5 kap. 8 § strafflagen direkt utsåges att polisman ävensom annan i 8 § avsedd person icke skall äga bruka större våld än som kan anses försvarligt med hänsyn till behovet av tjänsteätgårdens fullgörande och beskaffenheten av det motstånd som göres.

I anslutning till nu nämnda ändringar i allmänna strafflagen ha utredningsmännen föreslagit, att i administrativ ordning föreskrifter meddelas angående de olika former av våld som skola komma i fråga samt omfattningen av detta våld. Då det icke är möjligt att i författningssvåg fullständigt reglera polisverksamheten på förevarande område, böra emellertid enligt utredningsmännen i den administrativa författningen endast lämnas allmängiltiga regler för polismannens handlande. Syftet med de reglerande bestämmelserna är, att de skola giva polismännen bestämda direktiv på väsentliga punkter men i övrigt vara mera allmänt vägledande. Därjämte skall allmänheten i denna form erhålla närmare kännedom om de maktmedel, över vilka ordningsmakten äger förfoga. Allmänheten beredes med andra ord möjlighet att räkna med vissa ingrepp från polisens sida, då den icke vill hörsamma givna befallningar eller stör den allmänna ordningen eller säkerheten.

Utredningsmännen påpeka, att deras förslag icke avser att reglera polisens rätt att bruka våld till förekommande av brott. Frågan om bestämmelser i detta ämne, vilket för närvarande är oreglerat så när som på vissa helt allmänna stadganden i lagen om polisväsendet i riket (1 § 2.) samt normalinstruktionen för polispersonal (3 §), bör enligt utredningsmännens uppfattning upptagas till reglering i samband med det fortsatta arbetet på processreformen.

Det vid betänkandet fogade förslaget till *kungörelse angående polisens rätt att bruka våld* avser i första hand polisman — begreppet använt med samma innebörd som i gällande polislagstiftning — men det angives, att om annan än polisman (t. ex. föreståndare vid straffinrättning eller fångvaktare) är berättigad att bruka våld i tjänsteutövning, han i sådant hänseende skall vara underkastad vad som gäller för polisman (2 §). Förslaget innehåller bl. a. följande föreskrifter av mera allmän innebörd. Våld får utövas med egna kroppskrafter eller genom användande av batong, ridpiska och sabel, pistol och revolver, helautomatiska skjutvapen, gasredskap, hand- och fotbojor (fängsel) samt tjänstehund (3 §). Polisman skall vara väl förtrogen med egenskaperna hos det vapen som han för tjänsten blivit tilldelad. Under tjänstgöring får polisman icke lämna sitt vapen ifrån sig. Skjutvapen skall vara laddat och säkrat (4 §). Polisman skall i första hand genom upplysningar och anmaningar söka åstadkomma rättelse. Våld får endast tillgripas, då det är uppenbart att tjänsteuppgiften icke kan lösas genom andra medel. Vid val mellan olika former av våld skall det lindrigaste våld som kan leda till det önskade resultatet användas. Användande av skjutvapen bör i det längsta undvikas. Missförhållande får icke föreligga mellan det våld som användes och den rättighet eller det intresse som skall skyddas

Våld får ej brukas längre än som är oundgängligen nödvändigt (5 §). Brukar polisman våld, skall detta ske med besinring, så att icke större skada tillfogas än som är oundgängligen nödvändig. Har någon skadats genom våld från polismannens sida, skall den skadade genom polismannens försorg beredas tillfälle att erhålla läkarvård. Våld får i regel icke brukas mot barn, äldre eller andra hjälplösa personer (6 §).

Om våldsanvändning genom anlitande av egna kroppskrafter föreskrives, att endast sådana grepp eller slag få användas vilka icke äro ägnade att medföra men för motståndaren. Är polisman berättigad till nödvärn, får jämväl svårare kroppsligt våld användas (7 §). Om skada, som uppkommit genom våldet, skall skriftlig rapport avgivas (8 §).

För bruket av batong, ridpiska och sabel uppställas bl. a. följande regler. Användande av batong skall anses som en lindrigare form av våld än användande av sabel. Ridpiska är att jämställa med batong men får blott användas av beriden polisman. Vid användande av batong och sabel skall polismannen söka rikta slagen mot motståndarens armar och ryggslut. Äro dylika vapenrörelser icke tillfyllest, får vapnet användas på ett mera verksamt sätt. Sabel får användas som stötvapen allenast vid nödvärn (9 §). Jämväl vid bruk av batong och sabel föreligger skyldighet att avgiva skriftlig rapport (10 §). Batong och sabel få användas 1) för att avvärja lindrigare våld eller hot om omedelbart förestående dylikt våld mot polismannen själv eller annan; 2) när fånge, häktad, kvarhållen eller anhållen sätter sig till motvärn mot den, som vill hindra honom från rymning, eller den som skall anhållas eller häktas sätter sig till motvärn mot den, som skall verkställa anhållandet eller häktningen; samt 3) då någon med våld eller hot om våld, så ock eljest söker hindra polisman vid tjänsteförrättning (11 §). Med fånge förstås enligt utredningsmännens motivering i detta sammanhang den som undergår straffarbete (strafffånge), den som undergår omedelbart för brott ålagt fängelse eller sådant straff i förening med fängelse, vartill ådömda böter förvandlats (fängelsefånge), den som undergår enbart fängelse, vartill ådömda böter förvandlats (bötesfånge), den som på grund av ådömt tvångsarbete är intagen å fångvårdsanstalt (tvångsarbetare) samt den som undergår förvaring (förvarad) eller internering (internerad), vidare person, som avtjänar ungdomsfängelse eller tvångsuppföstran. Däremot är enligt utredningsmännen den som genom laga kraftägande utslag förklarats på grund av sin sinnesbeskaffenhet från ansvar fri och förvaras å sinnessjukavdelning vid fångvården (straffriförklarad) eller den som är intagen å arbetshem ej att anse som fånge. Polispersonal i trupp äger använda batong eller sabel allenast på order av truppens befälhavare, såframt icke enskild polisman utsättes för våld eller hot om omedelbart förestående våld.

Rörande användande av skjutvapen innehåller kungörelseförslaget bl. a. följande föreskrifter. Innan polisman använder skjutvapen, åligger det honom, där så kan ske utan uppenbar fara för honom själv eller för person som han skall skydda, att varna den angripande eller flyende och därvid

tillkännagiva, att denne utsätter sig för fara, om han fullföljer sitt uppsåt. Varning gives genom tillrop eller genom avlossande av skott i luften. Åtlyder icke den anropade polismannens tillsägelser, skall varningen upprepas, om detta medhinner och förhållandena i övrigt så medgiva. För stillande av uppror och upplopp hänvisas till vad särskilt är stadgat (13 §). Med den sistnämnda hänvisningen åsyftas enligt utredningsmännens motivering 10 kap. 12 § strafflagen, vars bestämmelser enligt deras uppfattning få anses gälla icke blott, som i lagrummet sägs, krigsmanskap utan även civil polispersonal. Nödgas polisman göra bruk av skjutvapen, skall han, när förhållandena icke göra annat förfarande erforderligt, eftersträva att för tillfället oskadliggöra den angripande eller flyende genom skott mot arm eller ben för att omöjliggöra för angriparen att begagna vapen eller för den flyende att fortsätta flykten. Där så kan ske utan fara för polismannen och utan att en flyende därigenom får tillfälle att undkomma, bör första skottet riktas mot marken vid sidan av den flyende. Föreligger fara för att ovidkommande person kan skadas vid skottlossning, må eld icke öppnas, med mindre detta är oundgängligen nödvändigt (14 §). Efter användning av skjutvapen skall skriftlig rapport avgivas till närmaste förman, som tjänstevägen insänder densamma till överståthållarämbetet, resp. länsstyrelsen (15 §). Skjutvapen får användas, 1) för att avvärja svårare våld eller hot om överhängande fara för dylikt våld mot polismannen själv eller annan; 2) när fånge, häktad eller kvarhållen rymmer; 3) när den, som begått brott varå straffarbete kan följa och anträffas å bar gärning eller flyende fot, söker genom flykt undkomma polisman som skall verkställa anhållandet; 4) vid skyddande av fridlyst område; samt 5) för att stilla uppror och upplopp (16 §). Polispersonal i trupp äger använda skjutvapen allenast på order av truppens befälhavare, såframt icke enskild polisman utsättes för svårare våld eller hot om överhängande fara för dylikt våld (17 §).

Beträffande h e l a u t o m a t i s k a s k j u t v a p e n föreskrives, att de om möjligt före eldgivningens början skola vara genom stöd eller dylikt inriktade mot avsedd riktpunkt samt att vid eldöppnandet eldslaget eld patronvis bör användas. Om läget så kräver, får därefter övergång till annat eldslag äga rum (18 §). Dessa vapen få endast användas för att stilla uppror och upplopp (19 §). Om g a s r e d s k a p stadgas till en början, att endast av chefen för socialdepartementet godkända redskap få användas (20 §). Rapportskyldighet föreslås (21 §). Gasredskap får användas i följande fall, 1) vid häktning eller anhållande av den som innehar eller skäligen kan misstänkas förfoga över vapen; 2) för att stilla uppror och upplopp; samt 3) för att omhändertaga sinnessjuk, som är farlig för annans säkerhet eller eget liv (22 §).

F ä n g s e l (hand- eller fotbojor) får användas, 1) när häktad ej säkert kan vårdas; samt 2) när kvarhållen eller anhållen eller ock omhändertagen sinnessjuk gör våldsamt motstånd eller söker öva våld mot polisman eller misstänkes vilja fly (23 §). Fängsel får ej användas längre än säkerheten

fordrar. Vid försling av fängslad person skall allmänheten om möjligt undandragas åsynen av fängslet (24 §).

Rörande tjänstehund är föreskrivet att endast sådan hund må brukas som erhållit erforderlig utbildning och av vederbörande polischef godkänts såsom tjänstehund (25 §). Utredningsmännen framhålla i sin motive-ring, att de endast avsett att reglera de fall, då hunden är dresserad att anfalla. Stadgandet skall följaktligen ej innebära något förbud att använda icke vakt- och skyddstjänstutbildad hund såsom spårhund eller — i koppel — såsom följeslagare åt polis- eller vaktman. Tjänstehund får (26 §) användas, 1) för att avvärja svårare eller lindrigare våld eller hot om dylikt våld mot polismannen själv eller annan; 2) när fånge, häktad, kvarhållen eller anhållen rymmer; 3) när den, som begått brott varå straffarbete kan följa och anträffas å bar gärning eller flyende fot, söker genom flykt undkomma polisman, som skall verkställa anhållande; samt 4) för bevakning av fånge, häktad, kvarhållen eller anhållen.

I kungörelseförslaget stadgas slutligen, att om polisman är berättigad att bruka våld mot person, han i samband därmed äger rätt att bruka våld mot sak, därest detta är oundgängligen nödvändigt för att lösa tjänsteuppgiften (27 §); vid brukande av våld mot sak skall i tillämpliga delar gälla vad som stadgats beträffande våld å person (28 §).

Utredningsmännen hava — i anslutning till de i 51 och 52 §§ sinnessjuklagen givna bestämmelserna om polis- och militärmyndighets handräcknings-skyldighet vid sinnessjukas intagning å sinnessjukhus, deras återförande dit efter rymning m. m. — funnit en reglering erforderlig också av rätten att använda våld vid sinnessjukas omhändertagande. Förslag till sådan reglering innefattas i ett vid betänkandet fogat förslag till lag om ändring i sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321), enligt vilket i lagen införes en ny paragraf, betecknad 52 a §. I denna paragraf stadgas bl. a., att polisman eller militär personal äger bruka det våld som erfordras för den sinnessjukes omhändertagande samt att det åligger vederbörande att, såframt icke omedelbar fara föreligger för annans personliga säkerhet eller den sjukes eget liv, hos hjälpverksamhetsläkaren inom upptagningsområdet för sinnessjukhuset inhämta anvisningar och råd för den sjukes omhändertagande och transport.

Utredningsmännen ha vidare behandlat vissa praktiska spörsmål som ha samband med användningen av våld.

De ha i sådant hänseende framhållit att åtgärder erfordras för att tillförsäkra polisen en god utbildning vid handhavandet av vapen, särskilt skjutvapen. Framför allt ställde bruket av den moderna pistolen stora fordringar på polismannen. Polispersonalen borde därför erhålla sakkunnig undervisning i rätta användandet av skjutvapen, och om möjligt borde goda instruktörer därvid ställas till förfogande, varjämte erforderlig övningsammunition borde anskaffas.

Utredningsmännen anföra vidare, att då rätten att använda våld komme att vara knuten till befogenheten såsom polisman, man i framtiden borde endast med stor försiktighet giva polismannabefogenhet åt personer, vilka ej erhållit grundläggande polisutbildning. Det ifrågasättes, huruvida icke en översyn borde verkställas av de polismannaförordnanden som givits av lokala myndigheter, varjämte de författningar borde genomgå, vilka generellt förlänade vissa grupper befogenhet till olika slag av våldsanvändning. Möjligen kunde man tänka sig att införa en lägre grad av polisbefogenhet, vilken icke skulle omfatta behörighet att använda skjutvapen. Avslutningsvis framhålles att hithörande spørsmål, vilka icke omfattats av utredningsuppdraget, borde i annat sammanhang göras till föremål för närmare utredning.

Till särskild behandling har i betänkandet upptagits — förutom frågan om polisens uppgifter och befogenheter under krig — spørgsmålet om användande av militär personal för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet. Hithörande bestämmelser, som väsentligen innefattas i förordningen den 31 december 1915 angående användande av militär personal till upprätthållande av allmän ordning samt för eldsläckning och andra dylika ändamål samt den förut berörda kungörelsen den 9 maj 1916 angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m. jämte tillämpningsföreskrifter, borde enligt utredningsmännens mening undergå omarbetning. I överensstämmelse härmed har föreslagits, att bestämmelserna i ämnet sammanföras i dels en författning angående användande av militär personal till upprätthållande av allmän ordning och säkerhet och dels en författning angående användande av militär personal för att avvärja överhängande fara för liv eller egendom samt för eldsläckning.

Då det icke synes påkallat att i nu förevarande sammanhang taga ställning till hithörande spørsmål, torde en närmare redogörelse för utredningsmännens förslag i denna del icke vara erforderlig.

Förslagen till lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8 § strafflagen, till kungörelse angående polismans rätt att bruka våld och till lag om ändring i sinnessjuklagen torde få såsom bilaga fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende (*Bilaga A*).

Yttranden.

Över utredningsmännens förslag ha yttranden avgivits av fångvårdsstyrelsen, medicinalstyrelsen, överbefälhavaren, överståthållarämbetet, länsstyrelserna, statspolisintendenten samt föreningen Sveriges landsfiskaler, föreningen Sveriges stadsfiskaler, svenska polisförbundet och svenska brandkårernas riksförbund. Fångvårdsstyrelsen har överlämnat ett från Sveriges fångvårdsmanaförbund infordrat yttrande. Länsstyrelserna ha överlämnat yttranden från landsfogdarna och i förekommande fall jämväl från länsstyrel-

serna direkt underlydande polismästare. Några länsstyrelser ha även inkommit med yttranden från andra dem underlydande polismyndigheter. Länsstyrelserna i Blekinge samt Göteborgs och Bohus län ha översänt yttranden från respektive länsavdelningar av föreningen Sveriges landsfiskaler.

Förslagen ha i det övervägande antalet yttranden ansetts innebära en lämplig lösning av hithörande frågor. Det har därvid uttalats, att nuvarande knapphändiga reglering varit förenad med allvarliga olägenheter, vilka kunde väntas undanröjda i och med förslagets godtagande.

Länsstyrelsen i Kristianstads län har sålunda anfört:

Otvivelaktigt har det förhållandet, att vår svenska rätt innehåller så knapphändiga rättsregler beträffande polismans rätt att bruka våld i sin tjänsteutövning, medfört stora olägenheter i olika hänseenden. Polismannen själv har sålunda förklarligt nog känt sig osäker och tveksam om vidden av sin befogenhet och därigenom understundom icke vågat att begagna de tvångsmedel, varöver han i en given situation måhända förfogat och vars användande i själva verket vid en objektiv prövning framstått som fullt försvarligt. Brottslingen åter har i medvetande om att polismannen av fruktan för åtal och straff icke vågar använda sådant våld, för vilket brottslingen hyser respekt, icke känt den hämsko, som risken att bli utsatt för dylikt våld otvivelaktigt utgör. Särskilt med hänsyn till de i hög grad ökade krav, som under nu rådande orostider kunna komma att ställas på polismakten, har därför ett starkt behov av tydliga bestämmelser gjort sig gällande i fråga om polismans rätt att bruka våld i sin tjänsteutövning.

Föreningen Sveriges landsfiskaler har yttrat:

Utredningen visar angelägenheten av att polismans rätt att bruka våld blir klarlagd och i författning till sina huvuddrag reglerad. Icke blott för polismännen själva utan även för domstolarna och andra kontrollerande organ är det av betydelse att veta efter vilka allmänna riktlinjer polisen har att handla på detta område. Även för allmänheten är det av vikt att äga kännedom därom. Saknaden av närmare bestämmelser leder till osäkerhet såväl hos polisbefälet som hos den enskilde polismannen och detta länder i sin tur till skada för såväl allmänna som enskilda intressen. Behovet av lagfästa bestämmelser framträder särskilt starkt då det gäller kritiska situationer, där ett snabbt och effektivt ingripande redan på ett tidigt stadium är en förutsättning för att polisen skall kunna på ett tillfredsställande sätt lösa sin uppgift.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har ansett något oavvisligt behov av ändrade bestämmelser om polismans rätt att bruka våld icke föreligga men förklarat sig likväl i stort sett giva sin anslutning till utredningsmännens förslag. Länsstyrelsen kunde göra detta därför att det såväl för allmänheten som för polismyndigheterna och polispersonalen vore önskvärt, att det genom såvitt möjligt utförliga och detaljerade bestämmelser klarlades och reglerades, när och i vilka fall polismannen ägde rätt att under sin tjänsteutövning begagna våld. För länsstyrelsen framstode det därvid som mest angeläget, att sådana föreskrifter utfärdades att det för polispersonalen bleve klarlagt, när polismannen finge tillgripa våld, vilka former av våld som vore tillåtna och i vilken omfattning han vid den ena eller andra formen av våld finge bruka våld.

Å andra sidan har tvekan om lämpligheten att genomföra förslagen yppats av länsstyrelserna i Jönköpings och Skaraborgs län.

Länsstyrelsen i Jönköpings län har framhållit, att en lagstiftning som den ifrågasvarande borde främst syfta till att undanröja eller förebygga den osäkerhet i fråga om rätt att till skydd för statens eller enskildas intressen tillgripa och utöva våld som avsaknaden av bestämmelser i ämnet framkallat. Man syntes med avseende å utredningsmännens förslag ej utan fog kunna fråga, huruvida förslaget ej snarare ledde till större svårigheter än vad för närvarande, med avsaknad av bestämmelser i ämnet, finge anses bestå. Såsom förslaget vore avfattat, syntes det nämligen i högre grad än för närvarande bereda den enskilde polismannen stora svårigheter vid avgörande, huruvida våld finge tillgripas och omfattningen härav. Länsstyrelsen ville till närmare klarläggande av denna sin uppfattning framhålla, att exempelvis den omständlighet och de olika moment, med vilka rätten och graden för en polisman att använda våld omgärdats, försvårade för denne att bemästra en kritisk situation. I förslaget hade enligt länsstyrelsens uppfattning den ofta svåra och vanskliga belägenhet, vari en polisman i en kritisk situation mestadels komme, särskilt i förhållande till en folkmassa, icke beaktats i önskvärd utsträckning. Följden härav kunde antagas bliva, att polismannen i icke alldeles klara och uppenbara fall avstode från användande av våld och sålunda komme att förhålla sig mera passiv än nu, då frågan om rättmätigheten av användande utav våldet finge bedömas mera fritt.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län har yttrat, att enligt dess mening frågan om vidgad befogenhet för polisman att bruka våld i tjänsteutövning och att därvid använda vissa vapen vore i så hög grad avhängig av frågan om tillfredsställande polisutbildning, att med hänsyn därtill ett bestämt ställningstagande till förstnämnda fråga fristående för sig svårigen kunde ske. Länsstyrelsen ville därför förordna, att nyssnämnda två frågor gemensamt övervägdes och slutligt löstes. I samband därmed syntes ock bestämmelserna om beväpning i polisutrustningsreglementet den 19 juli 1941 böra bliva föremål för översyn, så att, bland annat, föreskrifter meddelades om vilka lägre polisbefattningshavare som skulle ha rätt inneha och i tjänsteutövning bruka vissa farligare vapen.

Den föreslagna nya lydelsen av 5 kap. 8 § strafflagen har av vissa remissmyndigheter ansetts onödigt detaljerad. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* har sålunda funnit det tillräckligt att genom en allmän föreskrift stadgades, att polisman i tjänsteutövning ägde vid förefallande behov använda det våld, som påkallades av omständigheterna, och därvid använda den beväpning, varmed polisen vore utrustad. En sådan bestämmelse kunde måhända förefalla onödig men syntes dock rent folkpsykologiskt hava ett visst värde; så måtto att därigenom i allmänhetens medvetande mera än hittills komme att ingå, att polisen hade en särskild rätt att använda våld. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* har föreslagit en liknande kortfattad formulering.

Överståthållarämbetet har — under framhållande att här vore fråga om åtgärder för genomförande av offentlig förrättning eller återställande av

ordning — funnit bestämmelserna, om de över huvud skulle inarbetas i strafflagen, böra placeras i 10 kap., där redan motsvarande bestämmelser (12 §) finnes.

Stadgandet att nödigt våld skulle få användas, utom vid häktning, bland annat också vid gripande — nämligen där den, som begått brott varå straffarbete kan följa och anträffas å bar gärning eller flyende fot, söker undkomma polisman — har från olika synpunkter varit föremål för kritik.

Överbefälhavaren har ansett det oriktigt, att den föreslagna våldsbefogenheten skulle tillkomma allenast polisman. Då i förslaget avsedda brottslingar jämlikt 19 § 10. strafflagens promulgationsförordning finge gripas av envar, borde också envar ha rätt att använda det våld som vore nödigt för att hindra brottslingen att undkomma. Särskilt från militär synpunkt borde framhållas vikten av att ett snabbt och effektivt ingripande kunde ske mot exempelvis sabotörer även i fall då polisman icke finnes tillstädes. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* har ifrågasatt, om ej den påtalade begränsningen kunde befaras öka allmänhetens obenägenhet att bistå polisen i dess tjänsteutövning.

I ett flertal yttranden har uttalats, att våldsbefogenheten borde föreligga ej blott mot den som ostridigt begått ett visst brott utan också mot den som allenast vore misstänkt för brottet.

Landsfogden i Uppsala län har i denna del anfört:

Det förekommer relativt ofta uti spaningsarbetet efter en person, som begått ett brott av ifrågavarande beskaffenhet, att det enda medlet härför är ett signalement å den förmodade gärningsmannen. Där polismyndighet anser, att de lämnade uppgifterna äro tillförlitliga och på grund härav med angivande av signalementet efterlyser ifrågavarande person, bör, därest person på vilket signalementet passar sätter sig till motvärn, sådant våld som avses uti lagrummet (5 kap. 8 § strafflagen) kunna användas även mot honom. Det får nämligen å ena sidan antagas att, om personen icke har något med gärningen att skaffa, han icke har anledning att sätta sig till motvärn samt å andra sidan att, om motstånd sker, anledning finnes att antaga, att denne person har med denna eller annan gärning av liknande slag att skaffa.

Att rätt till våldsanvändning skulle föreligga endast vid brott varå straffarbete kan följa har av åtskilliga myndigheter ansetts utgöra en olämplig inskränkning.

Landsfogden i Malmöhus län har påpekat, att stadgandet förutsatte ingående kunskaper i straffrätt hos den som utan tillgång till lagtexten skulle göra klart för sig, å vilka brott straffarbete kunde följa, detta även om vederbörande hade tillfälle till eftertanke under betydligt lugnare och mindre påfrestande förhållanden än de i stadgandet avsedda. Många polismän ägde icke de insikter i straffrätt som förslagets formulering syntes förutsätta. Det syntes icke riktigt, att en polisman, som i den i förslaget beskrivna situationen misstagit sig beträffande denna förutsättning för sin rätt att begagna våld, skulle anses ha överskridit sin befogenhet, så mycket mindre som beslutet om användandet av våld ofta måste träffas utan att tillfälle gaves till närmare eftersinnande.

Landsfogden i Södermanlands län har yttrat:

Enligt min uppfattning är det i hög grad otillfredsställande med denna begränsning till vissa slag av brott. Förutom svårigheten för polismannen i en dylik situation att hastigt avgöra om det ena eller andra brottet förskyller straffarbete eller ej, kunna fall tänkas då det ur samhällets synpunkt är minst lika viktigt att bruka våld vid brott som endast kan medföra lindrigare straff än straffarbete. Ett exempel härå är ingripande mot rattfyllerister. Rattfylleri kan endast straffas med fängelse eller böter. Enligt förslaget kan en polisman sålunda icke skjuta efter en dylik vådlig individ. Detta skulle vara möjligt först sedan denne ådagalagt grov vårdslöshet eller visat uppenbar likgiltighet för andra människors liv eller egendom och fördenskull jämlikt 2 § lagen den 7 juni 1934 om straff för vissa brott vid förande av motorfordon kan dömas till straffarbete.

I några yttranden har från liknande synpunkter förordats, att våld skulle få användas så snart frihetsstraff kunde följa å brottet. *Landsfogden i Örebro län* har föreslagit en sådan utformning av bestämmelsen att våld finge brukas när helst någon som begått grövre brott anträffades och sökte undkomma den polisman som skulle gripa honom.

Andre polisintendenten i Göteborg har däremot påyrkat, att rätten att bruka våld skulle begränsas till brott varå straffarbete, ej under två år, efter lag kunde följa.

Länsstyrelsen i Jönköpings län har anmält tvekan rörande innebörden av orden »hindrar polisman att genomföra en tjänsteåtgärd» och har hemställt om förtydligande, huruvida däri borde inläggas krav på en åtgärd av aktiv innebörd.

Det av utredningsmännen föreslagna tillägget till 5 kap. 8 § strafflagen, enligt vilket större våld ej skulle få brukas än som kan anses försvarligt med hänsyn till behovet av tjänsteåtgärdens fullgörande och beskaffenheten av förekommande motstånd, har från vissa myndigheter mött invändningar. *Överbefälhavaren* har sålunda funnit anledning saknas att uppställa denna begränsning vare sig för de fall å vilka 5 kap. 8 § nu tager sikte eller för de fall som enligt utredningsmännens förslag skulle tillkomma. I varje fall syntes man icke vid användning av militär personal för att upprätthålla ordning, avspärra visst område, bevaka byggnad, upplag o. s. v., kunna föreskriva, att rätten att bruka våld vid tjänsteåtgärdens fullgörande skulle ställas i beroende av vederbörande posts, vakts eller patrulls egen uppfattning om behovet av tjänsteåtgärdens fullgörande. *Överståthållarämbetet* har funnit stadgandet välmotiverat såvitt angår polismands våldsutövning men ställt sig tveksam i fråga om den tillämpning som detsamma skulle erhålla å andra vålds användningsfall i 5 kap. 8 §. Ämbetet ville icke bestrida, att i vissa situationer en dylik begränsning kunde vara befogad också för de hittills i lagrummet reglerade fallen — t. ex. i så måtto att icke lika effektiva åtgärder borde vidtagas då en bötesfånge rymde som då en farlig livstidsfånge rymde — men ifrågasatte, huruvida icke en så genomgripande ändring i förutsättningarna för samliga våldsutövningsfall i 5 kap. 8 § strafflagen krävde mera

ingående överväganden. Med utredningsmännens utformning komme stadgandet för övrigt icke att väl stämma överens med reglerna om nödvärns-excess i 5 kap. 9 §.

Erinringar ha även framställts mot innehållet i de delar av 5 kap. 8 § strafflagen som utredningsmännen lämnat utan saklig ändring.

Fångvårdsstyrelsen har sålunda ansett orden »fånge eller häktad» böra utbytas mot en tydligare beteckning för åsyftade kategorier av omhändertagna. Styrelsen yttrar:

Uttrycket »fånge eller häktad» tillkom på en tid, då fångelsernas klientel praktiskt taget icke utgjordes av andra än straffångar, fångelsefångar, bötesfångar och häktade personer. Så vitt det rör fångvårdsanstalter, är uttrycket i detta sammanhang liktydigt med intagen. Även i fortsättningen bör man låta det behålla samma vida omfattning. Av praktiska skäl är det nödvändigt, att ingripande mot dem som t. ex. rymma från fångvårdsanstalt får ske efter likartade regler, oavsett vilken kategori av intagna de tillhöra. Därest en straffriförklarad och en fångelsefånge avvika tillsammans, kunna åtgärderna för deras gripande knappast differentieras. Härtill kommer, att ingripandet mot rymmare skulle fördröjas eller utebli, om bevakningsmannen, innan han exempelvis använder tjänstevapen, först måste förvissa sig om att den rymde är fånge. Styrelsen vill i detta sammanhang framhålla, att rymning mängen gång företages nattetid eller eljest i skydd av mörkret, och att ingripandet måste ske snabbt, därest bevakningsmannen skall ha utsikt att lyckas. Att ställa straffriförklarade och i förvar tagna utlänningar i en förmånligare ställning är mindre välbetänkt även ur den synpunkten, att de kunna vara vida farligare för samhällssäkerheten och anstaltsordningen än åtskilliga av dem, som enligt utredningsmännens förslag äro att anse som fångar. Av liknande skäl vill styrelsen föreslå att även sådana tvångsarbetare, som äro intagna å anstalt utom fångvården, böra anses som fångar. Att elever å allmän uppfostringsanstalt skola hänföras till fångar synes mindre lämpligt.

Styrelsen föreslår, att förslaget kompletteras med ett stadgande av ungefär den lydelsen, att med fånge avses annan än häktad som är intagen i fångvårdsanstalt, tvångsarbetsanstalt eller häkte eller är under transport till eller från sådan anstalt eller häkte.

Fångvårdsstyrelsen har vidare föreslagit, att beteckningarna fångvaktare och uppsyningsman utbytas mot »bevakningsman» och »annan tjänsteman».

Överbefälhavaren har funnit det oriktigt att rätt till våld vid häktning skulle vara inskränkt till det fall att vederbörande sätter sig till motvärn. Då enligt förslaget våld skulle få användas vid anhållande så snart vederbörande sökte undkomma, syntes rätten till våldsanvändning vid häktning böra utsträckas i motsvarande mån.

Utredningsmännens uttalande om önskvärdheten av att rätten att bruka våld till förekommande av brott bleve reglerad har vunnit instämmanden i ett flertal yttranden.

Rörande förslaget till kungörelse angående polismans rätt att bruka våld har av *länsstyrelserna i Uppsala och Älvsborgs län* erinrats, att detsamma innehölle alltför många detaljerade bestämmelser. Den

förstnämnda länsstyrelsen har förklarat sig befara att detta förhållande kunde verka hämmande på polismännens initiativkraft. Vissa stadganden borde hellre upptagas i en polisinstruktion. Den senare länsstyrelsen har menat, att med den avfattning som 11 och 16 §§ i förslaget fått risk kunde föreligga för att polismannen — med förbiseende av bestämmelserna i 5 § om att lindrigaste våld skulle föredragas — finge den uppfattningen, att han i de situationer som avsåges i förstnämnda två paragrafer skulle äga en ovillkorlig rätt att bruka där angivna vapen. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har uttalat, att den icke kunnat undgå ett intryck av att det mången gång kunde bli svårt för polismannen att minnas och klart hålla isär de i förslaget upptagna differentierade bestämmelserna. *Landsfogden i Västerbottens län* har anfört liknande synpunkter. — *Poliskammaren i Örebro* har betecknat det såsom en brist, att förslaget icke upptog någon definition av begreppet våld.

Beträffande 2 § — enligt vilken annan än polisman, som är berättigad att bruka våld i tjänsteutövning, skall vara underkastad kungörelsens bestämmelser — har *fångvårdsstyrelsen* anmärkt, att jämkningar beträffande kungörelsens tillämplighet på vissa punkter erfordrades med avseende å fångvårdens och tvångsarbetsanstaltarnas tjänstemän. *Landsfogden i Älvsborgs län* har påkallat ett förtydligande med syfte att klargöra att kungörelsen skulle gälla också landstormspolismän. *Länsstyrelsen i Örebro län* har ansett det olämpligt att i en kungörelse, avseende polismän, införa bestämmelser som gällde fångvaktare och andra icke-polismän.

Beträffande den i 3 § givna uppräkningsen av olika medel för våldsanvändning har av åtskilliga myndigheter anmärkts, att det i författningstexten borde komma till uttryck, att uppräkningsen ej vore uttömmande. *Poliskammaren i Örebro* har funnit det från bland annat folkpsykologisk synpunkt angeläget, att ridpiskan uteslötes såsom medel för brukande av våld och för den ridande polisens del ersattes med sabel. — Flera myndigheter ha ifrågasatt, huruvida icke bland tillåtna skjutvapen jämväl borde upptagas lättare handvapen såsom karbin och gevär, andra ha ansett, att bland medel för utövande av våld borde upptagas brandspruta. *Svenska brandkårernas riksförbund* har funnit det olämpligt att uttryckligen upptaga brandsprutan bland tillåtna vapen men synes icke främmande för tanken att brandspruta dock vid särskilda tillfällen skulle kunna användas i polistjänsten. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* och *landsfogden i länet* ha ansett, att vattenbegjutning, användande av strålkastare och begagnande av s. k. skendödspistol uttryckligen borde omnämnas i paragrafen. *Landsfogden i Västmanlands län* har ifrågasatt, huruvida icke med hänsyn till att även hästen kunde användas mot ordningsstörare bestämmelser borde upptagas angående det våld en ryttare finge använda genom att göra bruk av sin häst.

Den i 5 § tredje stycket givna regeln att användande av skjutvapen i det längsta bör undvikas har av *poliskammaren i Örebro* icke ansetts motsvara det omedelbara och nödvändiga handlandet i en sådan situation som då en

polisman anträffar en mördare, mordbrännare eller sabotör på flyende fot och skall hindra honom att undkomma.

Mot stadgandet i 5 § fjärde stycket om att missförhållande icke får föreligga mellan det våld som användes och den rättighet eller det intresse som skall skyddas har *överbefälhavaren* — under hänvisning till vad han yttrat beträffande förslaget till lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8 § strafflagen — anfört, att det icke finnes anledning att genomföra någon begränsning i rätten att använda våld utöver vad som nu gällde. *Poliskammaren i Hälsingborg* har icke i princip funnit något att invända mot stadgandet men ifrågasatt, om icke dess kategoriska formulering kunde verka mycket hämmande på en nogräknad polisman.

Den i 6 § första stycket givna regeln om beredande av läkarvård åt skadad har av *poliskammaren i Hälsingborg* ansetts för kategoriskt avfattad — skadan kunde ju vara lindrig och ofarlig. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* har i anledning av stadgandet i 6 § andra stycket — om att våld i regel icke får brukas mot barn, åldringar eller andra hjälplösa personer — framhållit, att vid upploppsartade uppträden kvinnor, barn och åldringar ofta i stort antal vore tillstädes å platsen för uppträdena och att det då i regel bleve omöjligt för ordningsmakten att avskilja och från platsen avlägsna personer, som icke vore att hänföra till orosstiftarna. Med hänsyn härtill ifrågasatte länsstyrelsen, huruvida icke bestämmelsen borde givas sålunda ändrad avfattning, att den gäve uttryck för att våld såvitt möjligt borde undvikas mot barn, åldringar och andra hjälplösa personer.

I anledning av regeln i 7 § första stycket att endast sådana grepp eller slag skola användas, vilka icke äro ägnade att medföra men för motståndaren, har *svenska polisförbundet* erinrat, att föreskriften nog kunde tillämpas, om vederbörande endast gjorde passivt motstånd, men många gånger skulle bliva svår att följa, om en person gjorde aktivt motstånd. Begreppet »men» borde närmare definieras, ty varje grepp på eller slag mot en person torde för honom innebära ett visst men. *Landsfogden i Västerbottens län* har — med instämmande av länsstyrelsen i länet — förklarat sig finna stadgandet överflödigt.

Med avseende å rapportskyldigheten enligt 8 § har i ett flertal yttranden ansetts tillräckligt med muntlig rapport.

I anledning av stadgandet i 9 § första stycket att användande av batong är en lindrigare form av våld än brukande av sabel har i flera yttranden anmärkts, att de flesta polismän numera vore utrustade enbart med sabel, ej med batong.

Föreskriften i 9 § andra stycket om hur batong- och sabelslag böra riktas har mött åtskilliga invändningar. Enligt *landsfogden i Västerbottens län* skulle vid bekämpande av en motståndare medelst batong eller sabel de lämpligaste angreppspunkterna vara överarm och axel jämte övre delarna av bröst och rygg. Slag borde om möjligt icke riktas mot huvudet, magen eller veka livet. *Svenska polisförbundet* har generellt erinrat, att då det våld som

polismannen i tjänsten nödgades tillgripa i de flesta fall utövades genom egna kroppskrafter eller med anlitande av batong eller sabel, föreskrifterna om utövande av sådant våld icke borde angiva så snäva gränser, att polismännen för att undvika rättsliga följder avstode från att använda våld, även då detta vore fullt befogat.

Den i 10 § stadgade rapportskyldigheten om använt våld har av flera remissmyndigheter ansetts böra begränsas att avse allenast muntlig rapport.

Föreskrifterna i 11 § om de olika fall, då batong och sabel få användas, ha mött åtskillig kritik. *Överbefälhavaren* och *landsfogden i Västmanlands län* ha beträffande första punkten framhållit, att batong och sabel borde få komma till användning ej blott för avvärjande av lindrigare våld utan även för avvärjande av svårare våld. *Överbefälhavaren* har med avseende å andra punkten ansett, att rätten till användning av batong och sabel borde utsträckas till att omfatta också det fall då den som skall häktas söker undkomma utan att därvid sätta sig till motvärn. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* har föreslagit införande av en bestämmelse därom, att med häktad, kvarhållen eller anhållen skulle i förevarande avseende jämställas utlänning som enligt bestämmelserna i gällande lagstiftning angående utlänningar tagits i förvar. *Landsfogden i Gävleborgs län* har påpekat, att förslaget icke gäve svar på frågan vilket våld och vilka hjälpmedel som finge anlitas, därest en straffriförklarad eller å arbetshem intagen satte sig till motvärn under de i andra punkten angivna omständigheterna. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* har beträffande tredje punkten ansett, att rätten till våldsanvändning fått en alltför generell avfattning.

Gentemot den i 13 § andra stycket upptagna anvisningen att varningsskott bör avlossas i luften har *poliskammaren i Norrköping* anmärkt, att ett skott i luften kunde medföra allt för stor risk för ovidkommande. Varningsskott borde i stället med iakttagande av tillbörlig försiktighet riktas mot marken. I anledning av den hänvisning till särskilt stadgande (10 kap. 12 § strafflagen), som göres i paragrafens sista stycke, anför *poliskammaren i Malmö*, att man icke på polismannahåll ansåge, att det åsyftade lagrummet, enligt vilket tillgripande av vapen måste föregås av en tre gånger ljudligt i Konungens namn meddelad befallning till upprorsmännen att åtskiljas, hade tillämpning även å civil polispersonal.

Den i 15 § föreskrivna rapportskyldigheten har mött vissa erinringar. *Landsfogden i Gävleborgs län* har ansett det vara tillräckligt med muntlig rapport till närmaste förman. *Landsfogden i Blekinge län* har föreslagit, att anmälan i länen skulle göras genom landsfogden, så att denne såsom överåklagare finge tillfälle att i samband med det yttrande, vartill rapporten kunde giva anledning, pröva huruvida vederbörande polisman gjort sig skyldig till förseelse eller icke. *Poliskammaren i Norrköping* har ifrågasatt behovet av att insända rapport över bruk av skjutvapen till länsstyrelse men ansett, att rapport därom till polischefen borde vara obligatorisk.

De i 16 § uppdragna gränserna för skjutvapens användning ha av två re-missinstanser ansetts för vidsträckta.

Poliskammaren i Örebro har betecknat det såsom icke försvarligt att enligt vad som föreslås i andra punkten använda skjutvapen som yttersta medel mot varje fånge, häktad eller kvarhållen för att hindra honom att rymma, oavsett vilket brott han begått eller misstänktes ha begått. Mot avfattningen av tredje punkten (den som begått brott varå straffarbete kan följa etc.) har anmärkts, att denna syntes medgiva skottlossning också i fall, då vederbörandes samhällsfarlighet icke vore av beskaffenhet att berättiga till användning av skjutvapen. *Poliskammaren* anför ytterligare:

Härtill kommer att den stora massan av polismän på landet och många polismän i städerna säkerligen icke äro förtrogna med egenskaperna hos tjänstepistolen annat än att de väl känna till att vapnet är farligt att handskas med och svårt att begagna. Många kunna säkerligen lära sig att skjuta tillfredsställande på stillastående mål, många kunna lika säkert aldrig lära sig denna konst. Ytterst få kunna förvärva den skicklighet som förutsättes i förslaget för begagnande i tjänsten. Under sådana förhållanden kommer eld-vapnets användande så gott som alltid att medföra livsfara för den beskjutne. Det är därför av synnerlig vikt att detsamma icke må komma till användning i andra fall än där viktiga samhällsintressen kräva att brottslingen gripes till varje pris. Ett dödsskott i ett fall, där brottslingens samhällsfarlighet icke tagit sig markanta uttryck mot annans liv eller kroppsliga integritet eller grovt våld av annat slag kommit till användning eller särskild samhällsfarlighet såsom grovt spionage eller sabotage kommit till uttryck, kommer aldrig att godtagas av den allmänna opinionen såsom rättsenligt utan kommer att betraktas såsom ett polisövergrepp. *Poliskammaren* anser därför, att rätten att använda skjutvapen borde inskränkas till att omfatta de fall av särskild samhällsfarlighet som *poliskammaren* antytt.

Landsfogden i Kristianstads län har uttalat, att tredje punkten borde erhålla sådan formulering, att stadgandet endast bleve tillämpligt i fråga om grova brott och farliga förbrytare.

Länsstyrelsen i Jönköpings län har funnit det önskvärt, att i förslaget mera konkret framhöles, att skjutvapen borde användas endast mot farliga brottslingar, såsom mördare, sedlighetsförbrytare med flera, och icke exempelvis mot en fånge, som undergår ett obetydligt förvandlingsstraff.

Å andra sidan ha åtskilliga myndigheter ansett, att rätten till användning av skjutvapen blivit för snävt bestämd.

Poliskammaren i Hälsingborg har sålunda yttrat:

Poliskammaren anser att gränserna för polisens rätt att använda skjutvapen blivit alltför snäva. En polisman kan mycket väl komma i en sådan situation, att han för att kunna fullfölja en tjänsteåtgärd måste använda sitt skjutvapen för att bli åttlydd, utan att han kan anses ha varit i en situation, som inneburit, att han värt sig för svårare våld eller hot eller överhängande fara för dylikt. Det kan t. ex. hända att en ensam polisman blir omringad av så många personer, att dessa tillsammans besitta en sådan styrka att de icke behöva tillgripa svårare våld för att övermanna polis-mannen. De behöva icke vara brottslingar och en upploppssituation behö-
ver ej heller vara för handen. Skall polismanen verkligen i en dylik situa-
tion icke ha rätt att tillgripa skjutvapen? — — — *Poliskammaren* anser,

att stadgandet i 16 § borde utvidgas att även gälla fall, då polisman använder skjutvapen för att främja ett väsentligt och viktigt tjänsteintresse.

Länsstyrelserna i Uppsala och Kristianstads län ha anmärkt, att bestämmelserna i 16 § icke svarade mot den föreslagna nya utformningen av 5 kap. 8 § strafflagen. Den sistnämnda länsstyrelsen anför:

Utredningsmännen hava framhållit, att det av praktiska skäl icke är möjligt att i författningssväg fullständigt reglera polisverksamheten på förevarande område. Ehuru länsstyrelsen till fullo kan instämma i detta uttalande, måste emellertid länsstyrelsen ifrågasätta lämpligheten av den formulering, som givits 16 §. Oaktat uppräkningsparagrafen på grund av sakens natur icke kan vara uttömmande, har paragrafen fått en lydelse, som om detta vore fallet. Därest en dylik bristande överensstämmelse med 5 kap. 8 § strafflagen med hänsyn till vikten av att polismännen till stöd för minnet äga tillgång till en om ock ej exakt uppräkningsparagraf, som må föranleda till användande av skjutvapen, kan anses böra godtagas, måste man dock fråga sig, om icke uppräkningsparagrafen i 16 § är ofullständig.

Enligt länsstyrelsens mening bör ett fullständigande ske i åtminstone två hänseenden; det ena fallet är då fånge, häktad eller kvarhållen sätter sig till motvärn mot någon som vill hindra honom att rymma, det andra då den som skall häktas därvid sätter sig till motvärn mot den, som äger verkställa häktningen eller därvid biträder (utan att nödvärnsrätt enligt 5 kap. 7 § strafflagen i någotdera fallen föreligger). Det synes nämligen ej föreligga något skäl, varför icke skjutvapen skulle få användas i dessa båda fall, då sådana enligt förslaget få användas, när fånge, häktad eller kvarhållen rymmer.

Länsstyrelsen i Uppsala län har — i likhet med *överbefälhavaren* — yrkat, att det senare av de två fall som länsstyrelsen i Kristianstads län nämnt borde upptagas i författningstexten.

Göteborgs och Bohus läns avdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler har ifrågasatt, huruvida det icke särskilt borde angivas, att skjutvapen finge användas mot den som inträngde å polisstation för att fritaga anhållen eller häktad eller för att därstädes våldföra sig å någon, och *länsstyrelsen i Uppsala län* har ansett, att skjutvapen borde få användas vid omhändertagande av sinnessjuk, som vore farlig för annans säkerhet eller eget liv.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län har velat ifrågasätta, huruvida ej rätt att skjuta borde tillkomma också annan än polisman, vilken jämlikt 19 § 10. i strafflagens promulgationsförordning vore berättigad gripa brottsling.

I flera yttranden, bl. a. av *föreningen Sveriges landsfiskaler*, har med avseende å andra punkten i 16 § uttalats, att skjutvapen borde få användas jämväl när anhållen person rymde, därvid föreningen anför, att detta endast borde gälla beträffande den som vore anhållen för brott, varå straffarbete kunde följa. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* har ansett, att skjutvapen även borde få komma till användning mot i förvar tagen utlänning som rymde. *Landsfogden i Gävleborgs län* har yttrat, att rätten att använda skjutvapen borde gälla även när straffriförklarad eller å arbetshem intagen rymde. *Landsfogden i Västmanlands län* har — med instämmande av *länsstyrelsen i länet* — ansett det vara en brist, att polisman ej skulle få använda skjutvapen för att hindra en å sinnessjukhus intagen kriminalpatient att fly.

Landsfogden i Kalmar län har anmärkt, att man av ordalagen möjligen kunde få den uppfattningen, att skjutvapen skulle få användas allenast till förhindrande av rymning, men att avsikten uppenbarligen varit, att de skulle få användas så länge rymmaren sökte undkomma genom flykt. Stadgandet borde därför formuleras så, att någon tvekan på denna punkt ej kunde uppkomma.

Av flera myndigheter har yppats betänksamhet mot att i 16 § tredje punkten rätten att begagna skjutvapen anknutits till den omständigheten att straffarbete följde å brottet. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* har funnit det lämpligare att, på sätt som den danska lagen syntes ha gjort, i lagrummet uttryckligen nämna brotten. *Poliskommissarien i Lund* har ansett, att rätten att använda skjutvapen borde vara knuten till att å brottet kunde följa straffarbete eller fängelse. *Statspolisintendenten och landsfogden i Gävleborgs län* ha uttalat, att skjutvapen jämväl borde få användas mot den som skäligen kunde misstänkas ha begått brott, varå straffarbete kunde följa.

I anledning av stadgandet i 16 § fjärde punkten att skjutvapen skulle få användas vid skyddande av fridlyst område ha åtskilliga erinringar framställts.

Å ena sidan har därvid framhållits, att användande av skjutvapen knappast vore berättigat vid skyddande av alla fridlysta områden.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län har sålunda yttrat:

Länsstyrelserna fridlysa nu ofta områden dels med stöd av lagen den 25 juni 1909 angående naturminnesmärkens fredande och dels med stöd av landshövdinginstruktionen. Att skyddandet av förstangivna områden skulle vara av den vikt och betydelse att polisman till och med skulle få använda skjutvapen för att förhindra överträdelser av fridlysningsförbudet kan väl näppeligen ifrågasättas. Icke heller de områden, som länsstyrelserna fridlysa med stöd av landshövdinginstruktionen, äro alltid av den betydelse att de behöva omgärdas med det starka skydd, som 16 § erbjuder.

Statspolisintendenten har ansett, att såsom villkor för användande av skjutvapen vid skyddande av fridlyst område borde uppställas, att området vore bevakat.

Från flera håll har å andra sidan framhållits, att lokaliteter funnes, för vars skyddande skjutvapen borde få användas, ehuru fridlysning icke kommit till stånd. *Föreningen Sveriges stadsfiskaler* har i sådant hänseende fäst uppmärksamheten på vissa bevakningsområden och bevakningsföremål, fabriksanläggningar och hamnområden, för vilka icke någon fridlysning utfärdats men som dock icke finge beträdas utan särskilt medgivande.

I anslutning till föreskrifterna i 18 § om helautomatiska skjutvapen har *överbefälhavaren* uttalat, att rapportskyldighet borde stadgas också för användning av sådana vapen.

Vid 19 § har *poliskammaren i Göteborg* ifrågasatt lämpligheten av en så kategorisk föreskrift som att helautomatiska vapen endast finge användas för att stilla uppror och upplopp. Polis förutsattes ju i betänkandet komma att i vissa fall ingripa mot fientligt krigsfolk. Vid bekämpandet av svåra förbry-

tare, som själva vore beväpnade med automatvapen, funnes det vidare knappast skäl att fränkänna polismyndigheterna rätten att använda likartade vapen.

Mot stadgandet om rapportskyldighet i 21 § ha *landsfogden i Gävleborgs län* och *poliskammaren i Norrköping* erinrat, att muntlig rapport borde vara tillräcklig. Poliskammaren har vidare ansett, att rapport om uppkommen skada näppeligen behövde avgivas till länsstyrelsen.

Med avseende å reglerna i 22 § om användning av gasberedskap har *fångvårdsstyrelsen* anmärkt, att utredningsmännen icke syntes ha räknat med användandet av gasredskap inom straffanstalt eller häkte. Styrelsen ville föreslå, att gasredskap finge användas mot fånge — ordet taget i den av styrelsen avsedda betydelsen — eller häktad för att avvärja hot om överhängande fara för svårare våld. Det borde ankomma på styrelsen att meddela närmare föreskrifter om formen för ingripandet, t. ex. att ingripandet så vitt möjligt icke skulle företagas utan samråd med läkare. *Poliskammaren i Norrköping* har ansett, att rätten att använda gasredskap blivit väl mycket begränsad i första punkten.

I anledning av föreskrifterna i 23 § om bruk av fängsel har *fångvårdsstyrelsen* erinrat, att fängsel hittills fått användas — utom i de i paragrafen omnämnda fallen — dels enligt instruktionen för fänggevaldiger den 21 december 1865 vid fängstransport och dels enligt stadgan den 8 april 1938 angående vård och behandling i statens fångvårdsanstalter för omedelbart betvingande av våldsamt uppträdande, så ock eljest när säkerheten inom anstalten det krävt. En bestämmelse av liknande innehåll funnes intagen i § 34 stadgan den 23 december 1920 för statens tvångsarbetsanstalter. Till undanröjande av oklarhet borde 23 § kompletteras med en bestämmelse av innehåll, att fånge finge beläggas med fängsel i enlighet med vad därom vore särskilt stadgat.

Poliskommissarien i Lund har såsom komplettering av första punkten föreslagit, att fängsel skulle få användas även när kvarhållen eller anhållen ej kunde säkert vårdas. Poliskommissarien har därutöver föreslagit införande av bestämmelser angående fängsels anbringande. *Polismästaren i Lund* har — med hänsyn bl. a. till benägenheten hos vissa hos polisen förvarade att göra skada även å egendom — föreslagit, att i andra punkten orden »mot polisman» i sammanställningen »öva våld mot polisman» skulle utgå. *Landsfogden i Värmlands län* har ansett, att rätten att använda fängsel i andra punkten borde utsträckas att gälla också i fall, då våld visserligen ej ännu förekommit men det skäligen kunde befaras, att vederbörande skulle göra våldsamt motstånd eller öva våld mot polisman. *Poliskammaren i Örebro* har ansett, att andra punkten borde kompletteras med en bestämmelse av innehåll, att även omhändertagen alkoholist finge beläggas med fängsel, och *länsstyrelsen i Kopparbergs län* har velat under punkten upptaga jämväl i förvar tagen person. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* och *landsfogden i Göteborgs och Bohus län* ha ansett, att fängsel borde få begagnas även vid vallning å brottsplats eller eljest.

Vid stadgandet i 25 § om villkoren för tjänstehunds användning har *länsstyrelsen i Malmöhus län* betonat, att stadgandet borde tillämpas strängt efter sin ordalydelse — det kunde vara förenat med risk att låta en icke färdigutbildad och såsom tjänstehund ej godkänd hund medfölja polisman under tjänsteutövning eller användas i tjänsten såsom spårhund, även om hunden icke tänktes skola anfalla eventuella brottslingar. *Länsstyrelserna i Uppsala och Kalmar län* ha tvärtom funnit det naturligt, att det ej skulle föreligga något förbud att använda icke utbildad hund som följeslagare eller spårhund, och ha ansett detta förhållande böra bringas till uttryck i författningstexten. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *landsfogden i länet* ha ifrågasatt, huruvida icke skyldighet att avgiva rapport borde föreskrivas, då tjänstehund använts.

Bestämmelserna i 26 § om de olika fall, då tjänstehund får användas, ha i åtskilliga yttranden ansetts böra kompletteras.

Överbefälhavaren har sålunda föreslagit, att bland de fall, då tjänstehund finge användas, även borde upptagas den situationen att en person som skulle häktas satte sig till motvärn, eventuellt sökte undkomma den som skulle gripa honom.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län har föreslagit, att under andra punkten borde nämnas jämväl i förvar lagen person, och *landsfogden i Västmanlands län* har — med instämmande av *länsstyrelsen i länet* — betecknat det såsom en brist, att polisman ej finge använda tjänstehund för att hindra en å sinnessjukhus intagen kriminalpatient att fly.

Med avseende å tredje punkten har *länsstyrelsen i Gävleborgs län* framhållit vanskligheten för en polisman att i ett konkret fall snabbt bedöma, huruvida straffarbete kunde följa å brottet, och *poliskommisarien i Lund* har ansett, att rätten att använda tjänstehund borde vara knuten till att å brottet kunde följa straffarbete eller fängelse. *Statspolisintendenten* och *landsfogden i Gävleborgs län* ha föreslagit, att tjänstehund skulle få användas också mot den som skäligen kunde misstänkas ha begått brott, varå straffarbete kunde följa.

Vid fjärde punkten har *länsstyrelsen i Malmöhus län* framhållit, att tjänstehund borde få användas jämväl för bevakning av utlänning, som tagits i förvar, samt såsom spårhund och vid patrullering. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* har ansett, att tjänstehund borde få användas även vid bevakning av fridlysta områden eller andra skyddsföremål.

Rörande förslaget till lag om ändring i sinnessjuklagen har *landsfogden i Blekinge län* uttalat, att bestämmelserna om hjälpverksamhetsläkarens hörande säkerligen icke komme att spela någon roll i praktiken. Då det gällde omhändertagande av vådliga sjuka, syntes det omöjligt för en läkare, som vanligen saknade kännedom om de lokala förhållandena, att giva råd och anvisningar. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* har velat ifrågasätta, huruvida icke stadgandet om hjälpverksamhetsläkarens hörande på grund av de olägenheter och den onödiga omgång, som säkerligen skulle uppstå vid dess tillämpning, borde utgå. *Länsstyrelsen* tänkte sig i stället, att medicinal-

styrelsen kunde till polismyndighetens ledning utfärda allmänna anvisningar och råd för omhändertagande och transport av sinnessjuka. *Landsfiskalen i Sävsjö distrikt* har, med hänsyn till att i regel vederbörande provinsialläkare eller annan läkare i orten först rådfrågats för erhållande av remiss till sinnessjukhus, likaledes funnit hjälpverksamhetsläkarens hörande överflödigt.

I ett flertal yttranden har vikten av att polismännen erhöles god utbildning i vapnens bruk understrukits. *Länsstyrelsen i Värmlands län* har därvid anmärkt, att man kanske kunde ställa sig betänksam till lämpligheten av att samtliga med polismans skydd utrustade personer medgäves rätt att i samma utsträckning bruka skjutvapen. Förutsättning för att en polisman skulle få bruka skjutvapen i sin tjänst syntes böra vara att han vore fullt förtrogen med vapnets handhavande. Vederbörande polischefer borde noga förvissa sig om befattningshavarnas kunskaper i skjutning, innan befattningshavarna anförtroddes att bära skjutvapen. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* har framhållit, att det vid tillsättande av polispersonal torde bliva nödvändigt att som kompetenskrav uppställa styrkt färdighet i handvapnens rätta bruk. *Landsfogden i Kalmar län* har framhållit det önskvärda i att bestämmelser om skjututbildning snarast utarbetades. Bestämmelser om utbildning i användande av kroppskrafter och sabel borde också komma till stånd.

Utredningsmännens uttalande i frågan rörande polismands befogenhet för personer, vilka icke erhållit en grundläggande polisutbildning, ha i remissyttrandena i huvudsak vunnit gillande. *Landsfogden i Norrbottens län* har anmärkt, att man i fall, där vederbörande ej undergått skjututbildning, kunde i förordnandet undantaga rätten att använda skjutvapen. *Poliskammaren i Göteborg* har föreslagit, att i kungörelse angående polismands rätt att bruka våld de fullständiga befogenheterna endast skulle tilläggas de egentliga polismännen och att sålunda ordningsvakterna icke skulle medgivas rätt att utöva våld annat än med egna kroppskrafter eller genom användande av batong, handfängsel och tjänstehund. Någon inskränkning i rätten för de polismän och fjärdingsmän, som saknade viss utbildning, att bruka våld syntes med hänsyn till dem åliggande skyldigheter i tjänsten icke böra införas. *Landsfogden i Älvsborgs län* har ifrågasatt, huruvida det icke vore lämpligt att begränsa rätten att bruka skjutvapen till ordinarie polismän och landstormspolismän samt beträffande andra — extra polis- och fjärdingsmän, olika slag av ordningsvakter m. fl. — göra rätten beroende på särskild föreskrift härom i det för befattningshavaren utfärdade förordnandet.

I flera yttranden har man ställt sig avvisande till utredningsmännens tanke att införa en lägre polismandbefogenhet, som icke skulle medföra behörighet att använda skjutvapen, samt framhållit, att det vore svårt att generellt avgöra, vilka kategorier denna lägre befogenhet skulle avse. En prövning från fall till fall vore att föredraga.

Departementschefen.

På sätt framgår av den förut lämnade redogörelsen innehålla 5 kap. 7—11 §§ strafflagen vissa bestämmelser om rätt att bruka våld till nödvärn eller

för att genomföra en tjänsteåtgärd. Syftet med bestämmelserna är att angiva, under vilka förutsättningar den som blir angripen eller är pliktig att handla i en uppkommen situation äger använda ett våld som eljest är straffbelagt, och lagrummen avse sålunda att reglera vissa fall av intressekollision. Av beskrivningen å de situationer som angivas i lagrummen torde framgå, att lagstiftaren närmast avsett att reglera användningen av våld mot person, men det är självfallet, att skada även får tillfogas egendom i den mån den följer av våldsanvändningen mot person, t. ex. skada å kläder som en angripne har på sig. Däremot avse lagrummen ej att i övrigt lösa frågan, i vad mån det är berättigat att för tillvaratagande av ett intresse offra annans egendom. Någon reglering i skriven lag av dessa s. k. nödsituationer har ännu ej kommit till stånd.

De bestämmelser som meddelas i nämnda paragrafer ha sålunda från vissa synpunkter ett gemensamt syfte men sönderfalla likväl i två inbördes ganska väsensskilda grupper. Den ena gruppen innefattar de egentliga nödvärnsfallen, då någon vem det vara må blir utsatt för rättsstridigt angrepp och försvarar sig däremot. Till denna grupp höra dels de fall, då det s. k. större nödvärnet må utövas enligt 7 §, dels ock de fall, då det s. k. mindre nödvärnet är medgivet enligt 10 §. Det bör särskilt framhållas, att den nödvärnsberättigade icke i något av de fall som regleras i 7 och 10 §§ förutsättes handla på tjänstens vägnar. Vål kan det inträffa, att en tjänsteman kommer i en nödvärnssituation till följd av sin tjänsteutövning, men detta är icke ett villkor för att nödvärnsrätt enligt paragraferna skall föreligga. Lagstiftaren har därför icke heller kunnat kräva, att den angripne handlat efter det övervägande som bör fordras av den som är ansvarig för tjänsteåtgärd; frågan om det våld som är tillåtligt har i stället lösts efter rent objektiva grunder. I fråga om det större nödvärnet gäller sålunda, att allt våld må brukas som är nödigt till farans avvärjande, och för det mindre nödvärnet stadgas, att allt nödigt våld är tillåtet, som icke står i »uppenbart missförhållande» till den skada som av angreppet är att befara. I senare fallet har sålunda uppställts ett särskilt krav på en viss proportion mellan angreppets farlighet och våldets art, därvid en säkerhetsmarginal kan sägas ha medgivits den angripne. Ehuru gränsbestämningen sålunda i lagrummen skett efter objektiva grunder, följer av allmänna regler, att även subjektiva omständigheter hos den angripne äro av betydelse. Våldets tillåtlighet måste nämligen bedömas med hänsyn till de förhållanden som för den angripne voro kända. Om han misstagit sig i fråga om angreppets art, kan han på sin höjd dömas till ansvar för oaktsamhetsbrott. Voro omständigheterna sådana, att han svårigen kunde besinna sig, är han enligt en särskild bestämmelse i 9 § fri från straff. I andra fall av nödvärnsexcess må straffet enligt samma lagrum nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort.

Mellan de i 5 kap. 7 och 10 §§ upptagna nödvärnsreglerna, vilka gälla för envar som angripes på sätt där anges, äro i 8 § upptagna vissa fall, då våld må brukas för genomförande av tjänsteåtgärd. I paragrafen nämnes först det fall att fånge eller häktad eller den som är kvarhållen såsom misstänkt för

brott rymmer eller sätter sig till motvärn emot fångvaktare eller annan, som vill hindra honom från rymning. Härefter upptages, att någon som skall häktas sätter sig till motvärn emot den som äger verkställa häktningen eller därvid biträder eller att fånge eller häktad sätter sig till motvärn emot föreståndare eller uppsyningsman vid straffinrättning eller häkte, då denne skall hålla honom till ordningen inom inrättningen eller häktet. Slutligen nämnes det fall, att annan än fånge, häktad eller kvarhållen eller den som skall häktas sätter sig med våld eller hot emot den som vill hindra rymningen, verkställa häktningen eller bibehålla ordningen. I samtliga fall må enligt lagrummet användas allt det våld som erfordras för att förekomma rymningen, verkställa häktningen eller bibehålla ordningen. Ehuru det i och för sig varit möjligt att i de fall som avses i paragrafen vid bestämmande av våldsbefogenheten för tjänsteman hänvisa till en prövning av omständigheterna under tjänstemannaansvar, har icke så skett, och paragrafen uppställer icke något krav på att det våld som användes skall stå i proportion till ändamålet med åtgärden. För den händelse större våld använts än nöden krävde kan straff för vederbörande tjänsteman inträda dels för det brott mot person (eller egendom) som må föreligga dels ock för tjänstefel. Enligt 9 § kan dock i sådant fall straffnedsättning äga rum eller ock straffet helt bortfalla.

Två specialfall av våldsanvändning i tjänsten regleras i 10 kap. 12 och 13 §§ strafflagen, nämligen vid uppror och upplopp. Även 45 § strafflagen för krigsmakten upptager vissa bestämmelser om våldsanvändning i tjänsten. Någon allmän föreskrift, som uttryckligen medger våldsanvändning för genomförande av en tjänsteåtgärd i andra fall än dem 5 kap. 8 § strafflagen och nyssnämnda lagrum upptaga, finnes däremot icke. Härav får dock icke dragas den slutsatsen, att användning av våld i övrigt skulle vara helt förbjuden. Man måste antaga, att när en viss tjänsteåtgärd — t. ex. anhållande av en för brott misstänkt person eller av en fyllerist — kräver handgripliga åtgärder, dessa äro tillåtna. Vid sidan av den rätt till våldsanvändning som uttryckligen reglerats förutsätter lagstiftningen uppenbarligen i skilda sammanhang, att ett visst mått av våld må användas i fall, då en viss tjänsteuppgift skall lösas och detta mera regelmässigt kräver att våld kommer till användning. Särskilt gäller detta polisens verksamhet; det ligger ju i sakens natur, att polisen vid upprätthållande av allmän ordning och säkerhet icke kan få falla undan för fridstörarna. Flera av de administrativa bestämmelser för vilka jag förut redogjort utgå också från att rätt till våldsanvändning måste anses föreligga jämväl i andra fall än de som blivit uttryckligen i lag reglerade.

Även om sålunda en befogenhet till våldsanvändning i vissa fall kan grundas på sakens natur, är det angeläget att såvitt möjligt klargöra denna fråga i lag. Därjämte är det otvivelaktigt önskvärt, att i någon form närmare anvisningar lämnas angående tillämpningen av den våldsutövning som skall anses medgiven. Jag tänker härvid i främsta rummet på polisen. Av den verkställda sakkunnigutredningen framgår, att den osäkerhet, som i detta avseende råder på viktiga punkter, känts som en brist. Från polistjänstens synpunkt har det varit en nackdel, att polismannen icke haft klart för sig

om han varit berättigad att använda våld. Det är en klar vinst, om tvekan på denna punkt kan undanröjas. Här möter dock den invändningen, att det är svårt att på förhand taga i beräkning alla de omständigheter som i ett givet ögonblick böra och kunna beaktas. Närmare anvisningar för våldsanvändningen kunna antingen bli så detaljerade, att de icke kunna överblickas eller behållas i minnet, eller ock giva en befogenhet som i det särskilda fallet är för vittgående. Man måste därför kräva ett visst mått av eget omdöme och ett moraliskt mod som vågar taga den risk för påföljder som varje handlande i en svår situation kan medföra. Från allmänhetens synpunkt är det åter mindre betryggande, att även allvarligt våld enligt rådande praxis faktiskt kommer till användning utan att rätten därtill blivit reglerad. Detta innebär självfallet en risk för missbruk. Särskilt är detta förhållandet med användningen av skjutvapen. Av vad jag nyss anfört följer väl, att man ej kan helt undgå den risk som är förenad med att den handlande måste i viss utsträckning träffa ett avgörande efter eget omdöme. Genom en laglig reglering skapas dock större garantier för att praxis ej kommer på avvägar.

I utredningsmännens förslag har 5 kap. 8 § strafflagen utvidgats att omfatta vissa nya fall, då våld skall få brukas. Enligt förslaget skall sålunda rätt att bruka våld föreligga, där någon, som begått brott varå straffarbete kan följa och som anträffas å bar gärning eller flyende fot, söker undkomma polisman som skall gripa honom. Vidare skall våld få användas, där någon sätter sig med våld eller hot emot polisman som vidtager tjänsteåtgärd för ordningens upprätthållande eller säkerhetens tryggnad. Slutligen medges rätt att bruka våld, där någon eljest hindrar polisman att genomföra en tjänsteåtgärd.

Vad först angår det fall att någon skall gripas för brott ha erinringar i flera yttranden framförts mot utredningsmännens förslag. Det har sålunda till en början invänts, att såsom villkor för rätten att bruka våld ej borde uppställas, att vederbörande begått brott, utan att det borde vara tillfyllest, att han vore misstänkt för brott. Denna invändning är ovedersägligen befogad. Det kan förvisso icke krävas full bevisning för att den som skall gripas begått det brott varom fråga är. Polisen måste kunna använda våld så snart sådana omständigheter föreligga som berättiga att den misstänkte anhålles, och befogenheten av våldsanvändningen kan icke få bli beroende på utgången av ett eventuellt åtal för brottet. Att misstanken kan vara riktad mot orätt person understryker allenast nödvändigheten av att våldsutövningen sker med urskiljning. Givetvis måste den omständigheten, att någon, som polismyndigheten vill gripa, försöker undkomma, ofta anses tala emot honom, men möjligheten av misstag får tagas med i beräkningen.

I yttrandena ha erinringar vidare framställts mot att våld enligt utredningsmännens förslag skulle få användas endast när någon skall gripas för brott varå kan följa straffarbete. Även dessa erinringar synas mig befogade. Det kan enligt min mening icke vara lämpligt att binda befogenheten att använda våld till en sådan förutsättning som att straffarbete ingår i strafflatituden

för brottet i fråga. Frånsett att det emellanåt kan vara tveksamt, under vilket lagrum gärningen skall anses falla, äro strafflatituderna icke uppgjorda på sådant sätt att den möjligheten att straffarbete kan ifrågakomma skulle vara någon rationell skiljelinje i nu ifrågavarande hänseende. Det torde t. ex. vara uppenbart att visst mått av våld bör få komma till användning för att anhålla den som framför ett motorfordon påverkad av starka drycker. Det högsta straff som härför kan ifrågakomma enligt den ordinära latituden i 1 § av 1934 års lag om straff för vissa brott vid förande av motorfordon är emellertid fängelse i ett år. Härtill kommer, att det knappast kan begäras att envar som har att medverka vid gripande av misstänkta personer skall så väl känna tillämpliga straffskalor att han i en uppkommen situation vet, huruvida i strafflatituden ingår straffarbete. Jag vill slutligen framhålla, att frågan om en sammansmältning av fängelse och straffarbete till ett gemensamt straff är aktuell och skall upptagas till övervägande av strafflagberedningen vid dess fortsatta arbete på en översyn av det straffrättsliga reaktions-systemet.

Den av utredningsmännen föreslagna gränsdragningen torde med hänsyn till det anförda icke böra upptagas. Övervägande skäl tala enligt min mening för att överhuvud icke inskränka befogenheten att använda våld i nu förevarande syfte till de fall då någon misstänkes för att ha begått svårare brott. Även i många andra fall är det fullt befogat att använda visst våld, ehuru det måste anpassas efter omständigheterna. Jag återkommer i det följande till frågan om en gradering av det våld som må användas.

Utredningsmännen ha i sitt förslag, enligt vad jag nyss nämnt, som ytterligare villkor för rätt att bruka våld mot den som skall gripas på grund av brott uppställt, att denne anträffas på bar gärning eller å flyende fot. Utredningsmännen ha därvid förutsatt, att uttrycket »flyende fot» skulle givas en så vidsträckt tolkning att en person t. ex. finge anses vara på flyende fot så länge han uppenbarligen söker dölja sig för polis- och militärstyrkor som äro beordrade att infånga honom. Oavsett att nämnda uttryck knappast kan givas en alltför vidsträckt tolkning (jfr 24 kap. 7 § nya rättegångsbalken), synes det mig olämpligt att överhuvud uppställa någon sådan begränsning som nu nämnts. Även här gäller, att något hinder att bruka våld icke bör finnas, när behov föreligger att gripa någon som är misstänkt för brott. De inskränkningar som från rättssäkerhetens synpunkt böra uppställas mot obefogade åtgärder böra i första hand avse förutsättningarna för att gripande överhuvud skall få äga rum. Denna fråga har också närmare reglerats i nya rättegångsbalken. Dessutom måste naturligtvis våldet anpassas efter brottets art och omständigheterna i övrigt. Men om någon är misstänkt t. ex. för ett svårt brott bör den omständigheten, att han lyckats finna en fristad för någon tid, icke hindra, att polismyndigheten, när han därefter blivit funnen, får använda våld för att gripa honom.

Utredningsmännen ha slutligen i fråga om rätt att bruka våld för någons gripande förutsatt, att den som skall verkställa gripandet är polisman. Här-

emot har överbefälhavaren invänt, att även annan, som enligt 19 § 10. strafflagens promulgationsförordning ägde gripa den som vore misstänkt för brott, borde äga att därvid använda våld. Överbefälhavaren har bland annat påpekat nödvändigheten av att kunna snabbt ingripa mot sabotörer även om polisman ej finnes tillstädes. Under erinran, att en dylik befogenhet för annan än polisman att gripa en misstänkt person upptagits jämväl i nya rättegångsbalken, vill jag ansluta mig till överbefälhavarens ståndpunkt i detta avseende. Om befogenheten att gripa vederbörande skall ha någon praktisk betydelse, måste även en viss rätt att använda våld för att betvinga ett eventuellt motstånd medgivas. Den utvidgning i förhållande till utredningsmännens förslag som jag nu förordat torde icke behöva möta betänkligheter.

Vid ett slutligt ståndpunktstagande till den nu behandlade frågan, under vilka förutsättningar våld må användas för att gripa någon, måste utöver vad jag redan anfört jämväl beaktas sambandet med de nuvarande bestämmelserna i 5 kap. 8 § strafflagen om rätt att använda våld för att hindra häktad att rymma eller för att övervinna motvärn av den som skall häktas. Det har i paragrafen ej närmare angivits vad med häktad skall förstås men sammanhanget i paragrafen kan med visst fog sägas tyda på att med häktad åsyftas den som är häktad för brott. Denna tolkning bestyrkes också i viss mån av stadgandet i 10 kap. 18 § strafflagen, jämfört med 17 § i sistnämnda kapitel. I 17 § stadgas bl. a. straff, om någon tager lös den som är kvarhållen såsom misstänkt för brott eller häktad eller fånge. Enligt 18 § skall vid tillämpning av straff i fall, som i 17 § sagt är, synnerligt avseende göras å beskaffenheten av »brott», därför den kvarhållne, häktade eller fångne var kvarhållen, häktad eller dömd. Såsom häktning för brott lär kunna anses jämväl sådan häktningsåtgärd som förekommer enligt 1913 års lag angående utlämning av förbrytare, men därjämte kan häktning äga rum även enligt 1885 års lag angående lösdrivares behandling, och det torde knappast vara möjligt att giva uttrycket häktad i 5 kap. 8 § strafflagen en så inskränkt innebörd, att därunder ej skulle inbegripas den som är häktad enligt lösdrivarlagen. Jag vill dessutom nämna, att i fråga om utlämning ett frihetsberövande kan äga rum som är likartat med häktning, nämligen tagande i förvar. Det torde vara fullt befogat att antaga att redan nu nödigt våld må tillgripas mot utlämning som skall tagas i förvar; en analogisk tillämpning av stadgandet om rätt att bruka våld mot den som skall häktas synes välgrundad. Det är i detta sammanhang även av visst intresse att beakta innebörden av ordet »fånge». Jag torde emellertid lämpligen få återkomma härtill i det följande.

Liksom det kan vara nödvändigt att använda våld för att gripa för brott misstänkt person, ehuru häktningsbeslut ej föreligger mot honom, kan det vara behövt att bruka visst våld mot lösdrivare redan i samband med att han anhålles. Det synes därför icke lämpligt att för den nyss behandlade befogenheten att bruka våld för att gripa någon uppställa såsom villkor att

den som skall gripas är misstänkt för brott. Om något sådant villkor ej upptages, måste emellertid undersökas, huruvida bestämmelsen blir alltför vittomfattande.

Uttrycket gripa, som användes i såväl 19 § strafflagens promulgationsföreläggning som 24 kap. nya rättegångsbalken, torde icke i och för sig kunna anses begränsat till att omfatta allenast sådant omhändertagande som där avses. Det användes nämligen icke såsom beteckning å ett särskilt rättsinstitut utan allenast för att utmärka ett faktiskt omhändertagande med fysiska maktmedel. Om uttrycket gripa användes vid nu ifrågakommande reglering av rätten att bruka våld, torde det därför komma att omfatta alla fall, då någon på dylikt sätt skall omhändertagas. Därunder skulle sålunda falla t. ex. att en förrymd fånge eller häktad person eller den som skall avtjäna straff omhändertages, att en farlig sinnessjuk eller alkoholist infångas och att en utlänning omhändertages för att hållas i förvar eller föras till förläggning. I samtliga nu angivna fall kan det uppenbarligen vara nödvändigt, att visst våld kommer till användning. Överhuvud har jag ej funnit anledning att till några särskilt angivna fall begränsa rätten att använda våld för att omhändertaga en person som enligt lag eller författning skall gripas. Som alltid måste emellertid våldet anpassas efter omständigheterna.

Uttrycket gripa skulle i och för sig kunna anses tillfyllest för att utmärka själva den frihetsberövande åtgärden även vid häktning och anhållande — jag använder härvid sistnämnda uttryck i samma bemärkelse som i nya rättegångsbalken. Emellertid torde det vara mera upplysande att uttryckligen nämna häktning och anhållande och använda uttrycket gripa allenast som kompletterande.

Mot den av utredningsmännen för våldsanvändning angivna förutsättningen att den som skall gripas söker undkomma har jag ej någon erinran att framställa.

Jag vill på grund av det anförda föreslå att i lagen upptages en bestämmelse, enligt vilken våld må användas mot den som skall häktas, anhållas eller eljest gripas, såframt han söker undkomma den som äger verkställa åtgärden. Om ett sådant stadgande införes, torde i stället böra uteslutas den nuvarande bestämmelsen om rätt att använda våld, när den som skall häktas sätter sig till motvärn mot den som äger verkställa häktningen eller därvid biträder. I allmänhet torde den, som sätter sig till motvärn, söka undkomma åtgärden, och det är därför föga praktiskt att särskilt upptaga nämnda fall. Utan särskild föreskrift torde vara tydligt att även den som biträder vid gripandet har befogenhet att använda våld (jfr även 5 kap. 11 §). Dessutom kommer jag i det följande att förorda, att en ny bestämmelse meddelas som ger rätt till våldsanvändning i alla fall av motvärn mot polisman.

De andra fall av våldsanvändning som utredningsmännen velat införa i 5 kap. 8 § avsågo, att någon sätter sig med våld eller hot emot polisman som vidtager tjänsteåtgärd för ordningens upprätthållande eller säkerhetens trygghet samt att någon eljest hindrar polisman att genomföra en tjänsteåtgärd.

Mot utredningsmännens förslag i denna del har icke framställts någon särskild erinran i yttrandena. För egen del kan jag i sak biträda förslaget, i vad det ger polisman rätt att bruka våld, om någon med våld eller hot sätter sig emot honom när han vidtager tjänsteåtgärd för ordningens upprätthållande eller säkerhetens tryggnad. Uttrycket våld eller hot användes redan nu i andra stycket av paragrafen och har sin motsvarighet i 15 kap. 22 § strafflagen, som innehåller straff för rättsstridigt tvång. Uttrycket skall givetvis ha samma innebörd i samtliga fall. I detta hänseende vill jag framhålla, att det ej är nödvändigt, att våldet eller hotet är av allvarigare beskaffenhet. Vidare må anmärkas, att någon skillnad knappast torde föreligga mellan nämnda uttryck och uttrycket »sätter sig till motvärn», vilket likaledes användes i paragrafen.¹ Man kunde därför ifrågasätta att genomgående använda det senare uttryckssättet. Då det förra uttrycket emellertid språkligt synes passa bättre i nu förevarande sammanhang, torde det böra godtagas.

Vad härefter angår den av utredningsmännen jämväl föreslagna rätten att använda våld, när någon i annat fall än förut nämnts hindrar polisman att genomföra en tjänsteåtgärd, synes mot denna bestämmelse kunna anmärkas, att den enligt ordalagen leder för långt. Det gives många sätt att hindra en polisman i dennes verksamhet, vilka utredningsmännen säkerligen ej avsett att inrymma under stadgandet. I ett yttrande har också hemställts om förtydligande i syfte att utmärka, huruvida uttrycket »hindrar» avsåge att innefatta ett krav på aktivt handlande. Enligt min mening bör den föreslagna rätten att använda våld vid andra tjänsteåtgärder än förut nämnts begränsas till vissa bestämda fall. Härvid synes det naturliga vara att upptaga samma bestämning som utredningsmännen angivit i fråga om våldsanvändning när polisman hindras att upprätthålla ordningen eller trygga säkerheten, nämligen att vederbörande sätter sig med våld eller hot emot polismannen.

I redaktionellt hänseende saknas anledning att såsom särskilda punkter upptaga rätt till våldsanvändning, när någon sätter sig med våld eller hot emot polisman, som vidtager tjänsteåtgärd för ordningens upprätthållande eller säkerhetens tryggnad, och när någon eljest sätter sig med våld eller hot emot polisman som vidtager tjänsteåtgärd. Jag vill sålunda förorda ett för nu berörda fall gemensamt stadgande, att våld må användas när någon sätter sig med våld eller hot emot polisman som skall verkställa tjänsteåtgärd.

Utöver vad nu anförts synes icke vara ådagalagt, att något praktiskt behov finnes att utvidga den i 5 kap. 8 § reglerade befogenheten att använda våld till några nya fall. Jag vill emellertid framhålla, att bestämmelserna även efter den föreslagna utvidgningen icke kunna anses uttömmande. Såsom jag inledningsvis anförde torde lagrummet närmast avse våld å person. Att polisen, liksom vissa andra tjänstemän, t. ex. utmåtningsmän, måste anses ha en viss

¹ Jfr Lagkommitténs Förslag till allmän criminallag 2 uppl. motiv s. 32 och Hagströmer, Sv. straffrätt 1 bd s. 147.

rätt att när så erfordras öva våld mot egendom har knappast varit bestritt. Men därjämte kan såsom jag förut antytt en analogisk tillämpning av de givna lagbestämmelserna vara befogad. Givetvis kräves emellertid i särskild grad ett omdömesgillt tillvägagångssätt, när befogenheten att använda våld icke blivit uttryckligen lagfäst. Någon allmän befogenhet för myndighet, vilken som helst, att för genomförande av sin uppgift använda våld föreligger säkerligen icke.

Enligt gällande lag må i fall, som nu avses i 5 kap. 8 §, brukas allt våld som är nödigt för där angivet ändamål. Någon begränsning av våldsanvändningen med hänsyn till betydelsen av tjänsteåtgärden i det särskilda fallet är alltså icke föreskriven. Nämnda lagrum ger en lika vittgående befogenhet att använda våld som 5 kap. 7 § och en mera vittgående än 5 kap. 10 §, i vilket senare lagrum föreskrives att våldet ej må stå i uppenbart missförhållande till den skada som var att befara.

I utredningsmännens förslag har till 5 kap. 8 § fogats en bestämmelse, enligt vilken i fall som avses i paragrafen ej må brukas större våld än som kan anses försvarligt med hänsyn till behovet av tjänsteåtgärdens fullgörande och beskaffenheten av det motstånd som göres. Till motivering av detta stadgande ha utredningsmännen anfört, att det syntes lämpligt att direkt utsäga en sådan begränsning och att ett liknande stadgande funnes intaget i den finska strafflagen. Mot den föreslagna bestämmelsen har överbefälhavaren invänt, att den ej syntes tillräckligt grundad och att man i allt fall ej vid användning av militär personal för att upprätthålla ordning m. m. kunde föreskriva att rätten att bruka våld skulle ställas i beroende av vederbörande posts, vakts eller patrulls egen uppfattning om behovet av tjänsteåtgärdens fullgörande. Överståthållarämbetet har visserligen funnit stadgandet välmotiverat, såvitt angår polismans våldsutövning, men har ansett, att dess utsträckning till övriga i lagrummet angivna fall krävde mera ingående överväganden.

Det av de sakkunniga föreslagna stadgandet är i själva verket av stor principiell betydelse. Under det att lagstiftaren hittills ansett sig kunna beteckna alla de i lagrummet angivna fallen som så viktiga att allt nödigt våld finge brukas, skulle enligt det nya stadgandet städse, då våldsanvändning enligt paragrafen komme i fråga, ske en viss avvägning med hänsyn till bland annat behovet av tjänsteåtgärden. Detta innebär, att vid användning av våld i tjänsteutövning den som är ansvarig därför har att under sitt tjänstemannaansvar bedöma ej blott vilket våld som erfordras för att genomföra åtgärden utan även tjänsteåtgärdens vikt.

Det är obestriddligen ett önskemål, att en sådan bedömning som nu nämnts såvitt möjligt äger rum vid varje våldsanvändning i tjänsten, och man lär knappast från något håll vilja försvara en lagtillämpning som ställer frågan om tillgripande av ett yttersta våld utan samband med spørsmålet om åtgärdens allmänna försvarlighet. Det kan ju icke heller vara rimligt att behandla t. ex. alla fångar lika. Jag vill påpeka skillnaden mellan farliga psykopater som intagits för förvaring och unga lagöverträdare, som undergå fostran och

utbildning på anstalt för verkställighet av ungdomsfängelse, eller mellan den som undergår långvarigt straff för rån eller annat grovt brott samt en bötesfånge. I det yttrande som avgivits av överståthållarämbetet har också denna skillnad mellan olika fångar understrukits. Man måste vidare enligt min mening beakta skillnaden mellan att någon med våld söker bryta sig ut ur en sluten anstalt och det fallet att en fånge som vistas å öppen koloni missbrukar honom givna förmåner och begiver sig därifrån. Inom fångvården har också detta i viss mån beaktats i det att endast på vissa anstalter och i begränsad omfattning vaktpersonalen utrustats med skjutvapen. Bevakningsmännen på jordbrukskolonier och dylika öppna anstalter bära regelmässigt icke vapen. Får vederbörande röra sig så fritt, att han lätt kan rymma, kan den omständigheten att han genom att försöka rymma sviker ett givet förtroende icke gärna åberopas som skäl för att exempelvis använda skjutvapen, även om detta är enda medlet att hindra honom att tillfälligt avvika.

Enligt min mening innesluter alltså 5 kap. 8 § redan nu fall, då det skulle vara stötande att använda allt nödigt våld för där angivna ändamål, och det samma gäller de nytillkommande fall av våldsanvändning som jag ansett böra upptagas. Jag har med anledning härav låtit undersöka möjligheten att skilja ut och särskilt uppräknade de fall, då utan inskränkning allt nödigt våld kunde förklaras medgivet, samt att för därefter återstående fall giva en mera begränsad befogenhet att använda våld. Någon sådan differentiering har dock icke kunnat genomföras. Man torde, om differentieringen överhuvud skall giva någon vägledning, knappast kunna undvika att i den förra gruppen inbegripa även fall då man i själva verket icke vill godkänna, att allt för ändamålet erforderligt våld användes. Det är ju också självfallet, att lagen icke lämpligen kan ingå på en alltför detaljerad reglering av befogenheten att använda våld i olika situationer. Jag har därför stannat vid att — i huvudsaklig anslutning till utredningsmännens förslag — förorda, att i lagen såsom bestämning å måttet av tillåtet våld upptages, att det skall kunna anses försvarligt med hänsyn till omständigheterna. Beträffande den närmare innebörden av det föreslagna stadgandet vill jag framhålla följande.

Regeln, att våldet skall kunna med hänsyn till omständigheterna anses försvarligt, medger tydligen ett hänsynstagande ej blott till yttre föreliggande faktiska förhållanden utan även till subjektiva omständigheter hos den handlande. Det är självfallet, att om våldsanvändningen objektivt sett är välmotiverad, ingen kan komma att ställas till ansvar för densamma, oavsett om den handlande för sin del övertvägt saken eller ej. Men även om det skulle befinnas att våldsanvändningen icke var objektivt välgrundad, kan det använda våldet från den därför ansvariges synpunkt sett vara försvarligt. Detta är till en början förhållandet, om han icke känt till vissa omständigheter som bort föranleda ett mildare handlingsätt från hans sida. I detta hänseende gäller detsamma som jag förut framhållit beträffande nödvärnsrätten enligt 5 kap. 7 och 10 §§.

Av än större vikt är emellertid i detta sammanhang, att den enskilde tjänste-

mannen kan vara befriad från skyldigheten att själv göra bedömningen av vad som är försvarligt. Det ingår ju i all verksamhet av större omfattning, att överordnad myndighet måste i viss utsträckning giva direktiv för underordnades handlande. Dylika direktiv i förevarande avseende kunna utfärdas antingen av Kungl. Maj:t — exempelvis i form av en kungörelse med vissa allmänna föreskrifter om vad polisman bör iakttaga — eller av något centralt ämbetsverk, exempelvis av fångvårdsstyrelsen för fångvårdspersonalen vid olika slag av anstalter, eller av någon lokal myndighet, exempelvis av landsfogde eller polischef i form av order om vad polismän som stå under hans befäl ha att iakttaga. I den mån direktiven icke äro avsedda att få endast lokal giltighet utan skola inom visst förvaltningsområde gälla för all personal med likartade åligganden, kan det vara lämpligt, att vederbörande chefsmyndighet åläggas att endast upprätta förslag till erforderliga föreskrifter, medan fastställandet av föreskrifterna förbehålles Kungl. Maj:t. I samtliga fall har den myndighet som utfärdar föreskrifterna att så gott sig göra låter på förhand bedöma i vad mån föreskrifter äro behöfliga samt att vid utfärdande av bestämmelserna avgränsa vederbörandes rätt till våldsanvändning på lämpligt sätt. Det ligger i sakens natur att såsom förut antytts dylika föreskrifters meddelande alltid innefattar en viss risk, att alla omständigheter, som i en sedermera uppkommande situation bort inverka på frågan om våldsanvändning, ej förutses. Denna risk får emellertid icke hindra, att behöfliga föreskrifter utfärdas. Det är t. ex. för bevakning o. d. oundgängligt att posten vet hur han skall handla. Om tillbörligt förutseende och erforderlig omsorg nedlagts på föreskrifternas utformning, kan den som utfärdat dem ej ställas till ansvar. Det är givet, att vid bedömande av föreskrifternas ändamålsenlighet hänsyn måste tagas till de förhållanden under vilka föreskrifterna meddelats. Kraven måste från vissa synpunkter ställas lägre på en order som gives i en situation då snabbt handlande är av nöden. Å andra sidan kan i det konkreta fallet vara lättare att taga hänsyn till de särskilda omständigheter som föreligga. Vad härefter angår underordnads ställning, när det gäller att tillämpa givna föreskrifter, är det tydligt, att ett våld som han i enlighet därmed utövat för hans del i regel måste anses försvarligt. Emellertid har man t. ex. vid tillämpning av bestämmelser som meddelats av Kungl. Maj:t eller centralt ämbetsverk rätt att fordra större mått av eget omdöme och övervägande hos en tjänsteman i befälsställning än av dem som befinna sig i de lägsta graderna. Under det att man knappast kan fordra, att den enskilde poliskonstapeln eller bevakningsmannen vid en fångvårdsanstalt skall avvika från givna order, kan det emellanåt krävas, att en högre tjänsteman i en viss situation bör inse att bestämmelserna icke voro utformade med tanke på ett sådant läge som det uppkomna. Jag vill här framhålla, att man i regel vid meddelande av föreskrifter bör giva visst utrymme åt vederbörandes eget omdöme, även när det gäller tjänstemän i de lägre graderna. Detta bidrager till att höja ansvars känslan överhuvud. Härvid får emellertid hänsyn tagas till den styrka med vilken lydnessplikten har ansetts böra upprätthållas inom tjänsteområdet i fråga.

Med hänsyn till det anförda torde icke från det allmännas synpunkt behöva uppkomma några olägenheter av att den föreslagna begränsningen av våldsanvändningen icke närmare bestämmer, vilken grad av våld som i olika fall må användas. I den mån det från allmän synpunkt är nödvändigt att underordnade befattningshavare erhålla klart besked hur de skola handla, kunna som nämnt överordnade myndigheter lämna instruktioner härom. Av vad jag nyss anfört framgår å andra sidan angelägenheten av att sådana instruktioner icke bliva för vittgående.

Jag har redan antytt i vilken ordning närmare föreskrifter kunna meddelas angående befogenheten att använda våld i olika situationer. Vad som därutinnan framstår som mest angeläget är, att frågan om användning av skjutvapen blir reglerad. Detta spörsmål är av den vikt att det åtminstone vad angår polisens verksamhet så långt möjligt bör regleras av Kungl. Maj:t. Beträffande användningen av skjutvapen vid fångvårdsanstalt synes åt fångvårdsstyrelsen böra överlämnas att meddela instruktioner för de olika anstalterna. I samband därmed bör uppmärksamhet även ägnas frågan om användning av skjutvapen vid fångtransporter som kunna vara särskilt vanskliga för bevakningsmännen, t. ex. vid samtidig transport av flera fångar. Beträffande användning av skjutvapen, när militär användes för bevakning e. d., torde det icke heller vara möjligt annat än att låta frågan i viss utsträckning regleras av vederbörande högre befälhavare.

Den föreslagna bestämmelsen om att våldet skall kunna anses försvarligt med hänsyn till omständigheterna bör vara tillämplig även å enskild person som på eget initiativ griper en brottsling samt å den som kommer tjänsteman till hjälp i någon av de förut angivna situationerna. Det torde vara självklårt att den enskilde icke bör vara underkastad någon annan regel än en tjänsteman i motsvarande situation. Jag vill dock framhålla att man vid bedömning av ett behjärtat ingripande från en enskild persons sida får taga viss hänsyn till de särskilda svårigheter som kunna följa av att han icke är skolad för uppgiften.

Jag övergår härefter till behandling av frågan vad som i 5 kap. 8 § strafflagen skall förstås med uttrycket *fånge*. Utredningsmännen ha uppgivit, att med *fånge* förstås den som undergår straffarbete (*strafffånge*), den som undergår omedelbart för brott ålagt fängelse eller sådant straff i förening med fängelse vartill ådömda böter förvandlats (*fängesefånge*), den som undergår enbart fängelse vartill ådömda böter förvandlats (*bötesfånge*), den som på grund av ådömt tvångsarbete är intagen på fångvårdsanstalt (*tvångsarbetare*) samt den som undergår förvaring (*förvarad*) eller internering (*internerad*). Vidare borde — enligt vad utredningsmännen uttalat i motiven till den föreslagna kungörelsen angående polismans rätt att bruka våld — även person som avtjänar ungdomsfängelse eller undergår tvångsuppfostran i nu ifrågasvarande hänseende vara att anse som *fånge*; däremot vore den som genom laga kraftägande utslag förklarats strafflös och förvaras å sinnessjukavdelning vid fångvården eller den som är intagen å arbetshem ej att anse som *fånge*.

Fångvårdsstyrelsen har i sitt yttrande framhållit, att ingripande mot dem som rymde från fångvårdsanstalt borde få ske efter likartade regler, oavsett vilken kategori av intagna rymmaren tillhörde. Att ställa straffrifyklarade liksom i förvar tagna utlänningar i en förmånligare ställning vore icke välbetänkt. Av liknande skäl har styrelsen även ansett, att sådana tvångsarbetare som vore intagna å anstalt utom fångvården borde anses som fångar. Där- emot vore det mindre lämpligt att till fångar hänföra elever på uppfostringsanstalt. Styrelsen har föreslagit, att 5 kap. 8 § strafflagen skulle kompletteras med ett stadgande om att med fånge avsåges annan än häktad, som vore intagen i fångvårdsanstalt, tvångsarbetsanstalt eller häkte eller vore under transport till eller från sådan anstalt eller häkte.

Vad först angår elever på uppfostringsanstalt är det enligt min mening uppenbart, att de icke äro att beteckna som fångar. I fråga om utlänningar som tagits i förvar framgår av vad jag förut uttalat, att de enligt min mening analogivis torde vara att jämställa med häktade. Vad härefter angår straffrifyklarade som vistas å fångvårdsanstalt kan jag icke utan vidare jämställa dem med vare sig häktade eller fångar. De böra såvitt möjligt behandlas på samma sätt som sinnessjuka vilka äro intagna å sinnessjukhus. Beträffande de senare finnas icke några särskilda bestämmelser och jag har icke ansett behöfligt att nu upptaga denna fråga till reglering. En viss användning av våld inom sinnessjukhus är givetvis nödvändig och följer av ändamålet med intagningen. Om en sinnessjuk person är farlig, kan det vara lika angeläget att hindra honom att fly som när det gäller den som dömts till straff. Särskild hänsyn måste dock tagas till att vederbörande är sjuk och ej på samma sätt som andra människor kan överväga sitt handlande. Inlägges som sig bör i det förenämnda stadgandet om försvarlig våldsanvändning, att hänsyn bör tagas även till sinnesbeskaffenheten, torde icke vara något att erinra mot en analogisk tillämpning i fråga om sinnessjuka som rymma. Vad slutligen rör tvångsarbetare är det visserligen enligt min mening tveksamt, huruvida de vid tillämpning av nu ifrågavarande bestämmelse böra betraktas som fångar, vare sig de vistas i fångvårds- eller i annan anstalt. Om det är riktigt att, på sätt jag förut antagit, såsom häktad bör vid tillämpning av lagrummet räknas jämväl den som är häktad för lösdriveri, lär emellertid svårligen kunna antagas annat än att samma rätt till våldsanvändning föreligger mot den som undergår tvångsarbete. Även utlänning som tagits i förvar får på grund av vad jag tidigare anfört anses likställd med häktad.

Jag vill framhålla, att om bevakningsman blir överfallen, han är berättigad till nödvärn enligt de allmänna reglerna härom.

Med hänsyn till det anförda har jag ej funnit anledning att utbyta ordet fånge mot något annat. Däremot vill jag föreslå, att ur bestämmelsen om rätt att med våld hålla fånge eller häktad till ordningen inom inrättningen eller häktet uteslutas orden »inom inrättningen eller häktet», varav följer att samma våld må användas även vid transporter. Att detta, trots ordalagen, gäller redan nu torde vara ställt utom tvekan.

Fångvårdsstyrelsen har i övrigt hemställt om vissa jämkningar av terminologien som torde böra beaktas. Sålunda synes uttrycket fångvaktare böra utbytas mot bevakningsman. Vidare torde i stället för uttrycket »föreståndare eller uppsyningsman vid straffinrättning eller häkte» böra användas »anstaltsföreståndare eller annan under vars uppsikt han (d. v. s. fången eller den häktade) står». Av det nya uttrycket i sistnämnda hänseende föranledes möjligen en viss skiftning i innebörden, beroende på vad som nu får anses åsyftat med »uppsyningsman». Någon saklig erinran mot den ändrade lydelsen synes emellertid icke kunna framställas.

Det torde särskilt böra utsägas, att till de fall av våldsanvändning som förut nämnts bör, i analogi med det nuvarande andra stycket i 5 kap. 8 §, fogas en bestämmelse, att våld må användas jämväl mot envar som sätter sig med våld eller hot mot den som vill hindra rymning, återställa ordningen eller verkställa tjänsteåtgärd — alltså ej blott mot fången eller den häktade eller den som eljest närmast beröres.

Såsom jag förut nämnt äro bestämmelserna i 5 kap. 8 § om våldsanvändning i tjänsteutövning upptagna mellan stadgandena om den allmänna större nödvärnsrätten i 5 kap. 7 § och reglerna om den allmänna mindre nödvärnsrätten i 5 kap. 10 §. Denna ordning är av skäl som jag inledningsvis angivit från systematisk synpunkt mindre tillfredsställande. Härtill kommer, att den synes kunna bli missvisande i sakligt hänseende, därest de av mig föreslagna bestämmelserna om våld i tjänsteutövning genomföras. För närvarande höra 5 kap. 7 och 8 §§ i så måtto samman att i båda fallen allt nödigt våld är tillåtet. Hädanefter skall däremot i fråga om våld i tjänsteutövning ske en avvägning av vad som kan anses försvarligt. Härvid är att märka, att önskemålet givetvis är att intet våld som står i missförhållande till behovet av tjänsteåtgärden användes. Den som medvetet använder våld som står i missförhållande till behovet av åtgärden handlar icke försvarligt. De nya bestämmelserna giva följaktligen i åtskilliga fall en mindre långt gående våldsanvändningsrätt än 5 kap. 10 §, som för där angivna fall befriar från straff, om våldet ej står i *uppenbart* missförhållande till den skada som var att befara. Om de nya bestämmelserna bibehållas i 5 kap. 8 §, kan det inträffa, att de komma att uppfattas såsom innebärande en befogenhet att använda våld som till graden står mellan den större och den mindre nödvärnsrätten. Med hänsyn till betydelsen av att de nya bestämmelserna rätt uppfattas har jag på grund av det anförda — trots olägenheten av att ändra ordningsföljden mellan viktiga och grundläggande paragrafer som ingått i allmänna medvetandet — sett mig nödsakad att låta verkställa en sådan ändring.

I enlighet härmed har jag till en början upptagit nuvarande 10 § såsom 8 §, dock att därur som en redaktionell följdändring uteslutits hänvisningen till nuvarande 8 § ävensom sista punkten, vilken nu hänvisar till 9 §.

I 9 § som handlar om nödvärnsexcess ha vidtagits de redaktionella ändringar som föranledas av att bestämmelserna om den mindre nödvärnsrätten flyttats framför den paragraf som avhandlar nödvärnsexcess. Med hän-

syn till denna omflyttning har det även varit möjligt att, såsom jag nyss nämnt, utesluta nuvarande sista punkten i 10 §.

De bestämmelser som skola ersätta nuvarande 8 § ha upptagits under 10 §.

Såsom andra stycke i den nya 10 § torde böra upptagas en hänvisning till stadgandet om nödvärnsexcess i den nya 9 §. I stycket synes sålunda böra föreskrivas, att om någon i fall som avses i första stycket brukat större våld än där är medgivet, 9 § skall tillämpas. Jag vill i detta sammanhang erinra om vad jag förut anfört angående betydelsen i straffrättsligt hänseende av den handlandes uppfattning av situationen.

Utredningsmännen ha framhållit, att deras förslag icke avsåge att reglera polisens rätt att bruka våld till förekommande av brott, och ansett frågan om bestämmelser i detta ämne böra upptagas i samband med det fortsatta arbetet på processreformen. Jag vill i anledning härav erinra, att när polisen äger ingripa till förekommande av brott, de förut föreslagna bestämmelserna kunna direkt åberopas till stöd för rätt att jämväl använda våld. Om t. ex. polisman jämlikt 21 § vägtrafikstadgan skall hindra av starka drycker påverkad person att föra automobil och denne med våld eller hot sätter sig emot tjänsteåtgärden, är polismannen jämlikt 5 kap. 10 § strafflagen i dess föreslagna lydelse berättigad att till åtgärdens genomförande bruka det våld som kan anses försvarligt.

Utredningsmännen ha föreslagit ett lagfästade genom tillägg till 7 kap. sinnessjuklagen av rätten att bruka våld vid omhändertagande av sinnessjuka. I samband härmed har i lagen ansetts böra stadgas skyldighet för vederbörande att hos hjälpverksamhetsläkaren inom upptagningsområdet för sinnessjukhuset inhämta anvisningar och råd för den sjukes omhändertagande och transport. Självfallet måste polisman, då han lämnar handräckning för sinnessjukas omhändertagande, vara berättigad att bruka visst våld. Den våldsanvändning som här ifrågakommer torde emellertid ingå under de bestämmelser som förut föreslagits. Föreskriften om hänvändelse till hjälpverksamhetsläkare synes — på sätt i flera remissyttranden framhållits — ägnad att ofta leda till omgång utan motsvarande nytta och torde därför icke böra godtagas. Det torde alltså ej finnas anledning att nu föreslå något tillägg till sinnessjuklagen.

Jag vill härefter upptaga till övervägande det förslag till kungörelse angående polismans rätt att bruka våld som utredningsmännen framlagt. Av den förut lämnade redogörelsen framgår, att förslaget upptager — förutom vissa föreskrifter av allmän innebörd — en ganska ingående reglering av de förutsättningar under vilka skilda former av våld skola få komma i fråga. I likhet med flera remissmyndigheter anser jag så detaljerade föreskrifter icke vara av behovet påkallade. I så måtto erfordras emellertid otvivelaktigt ett komplement till de nu föreslagna nya strafflagsbestämmelserna som närmare föreskrifter om polismans bruk av skjutvapen böra meddelas för att träda i kraft samtidigt med de nya bestämmelserna i

5 kap. strafflagen. En kungörelse härom torde alltså böra utfärdas. Vad angår de i utredningsmännens förslag upptagna bestämmelserna i övrigt är jag icke beredd att för närvarande taga slutlig ställning till frågan om deras lämplighet och närmare utformning. I det stora hela synas emellertid föreskrifter av den art, om vilken här är fråga, vara av beskaffenhet att böra upptagas i den av chefen för socialdepartementet utfärdade normalinstruktionen för polispersonal eller i annan instruktionsmässig författning. Hithörande ämnen torde därför böra göras till föremål för ytterligare överväganden inom socialdepartementet.

Kungörelsen om polismans bruk av skjutvapen synes böra gälla, utom för befattningshavare vid polisväsendet, jämväl för dem, som med stöd av 18 § lagen den 6 juni 1925 om polisväsendet i riket förordnats att utöva polisverksamhet. Till denna kategori är framför allt att hänföra bevakningspersonal av olika slag, som — utan att tillhöra krigsmakten — fullgör bevakningsuppgifter i samband med gränskontroll samt till skyddande av hamnar, kraftverk, kommunikationsanläggningar, förråd och andra lokaliteter av större betydelse. Jämväl extra polismän, vilka av länsstyrelserna förordnats med stöd av 16 § kungörelsen den 24 september 1943 (nr 708) om särskilda åligganden, som under vissa förhållanden tillkomma länsstyrelserna och dem underlydande myndigheter, komma här i fråga. Bestämmelserna kunna däremot icke, såsom en remissmyndighet påyrkat, utan vidare göras tillämpliga också å militär polis.

Då syftet med kungörelsen, ehuru den icke kan göras uttömmande, är att begränsa användningen av skjutvapen, synes det endast vara till fördel att kungörelsen göres så omfattande som nyss nämnts. Frågan i vilken omfattning hithörande personal skall erhålla tjänstepistol eller annat skjutvapen torde icke böra regleras i kungörelsen.

Såsom grundläggande regel torde i kungörelsen böra stadgas, att begagnande av skjutvapen i polistjänsten skall betraktas såsom en yttersta utväg, vilken får komma i fråga endast då andra medel visat sig otillräckliga eller överhuvud ej bjuda möjlighet att hävda tjänstens krav. Vid angivande av de fall, då skjutvapen må brukas, synes till en början böra erinras att polisman vid utövande av nödvärn äger samma rätt som andra personer att inom de i lagen angivna gränserna använda våld och till följd härav må begagna skjutvapen såsom en yttersta utväg för att avvärja svårare våld eller hot, som innefattar överhängande fara för dylikt våld mot polismannen själv eller annan, vidare också för att mot trängande fara skydda anläggning, byggnad eller annat, som polisman blivit satt att som post bevaka. I anslutning till sistnämnda exempel, som anknyter till särskilt under nuvarande omständigheter betydelsefulla bevakningsuppgifter, synes böra föreskrivas, att om polisman sättes såsom post för bevakning eller dylikt och med hänsyn till ändamålets vikt användning av skjutvapen kan ifrågakomma, vederbörande polischef skall utfärda särskilda efter omständigheterna lämpade instruktioner i syfte att hindra missbruk eller olyckshändelser.

Vad härefter angår polismans rätt att med stöd av 5 kap. 10 § strafflagen i dess nya lydelse bruka skjutvapen torde det vara lämpligast att söka beskriva de fall då användning av skjutvapen kan vara motiverad genom att angiva vissa viktiga brottsgrupper och särskilda konkreta omständigheter. Beträffande de fall som avses i lagrummet synes sålunda till en början böra stadgas, att polisman må såsom ett yttersta medel använda skjutvapen för att gripa den som begått eller på sannolika skäl misstänkes ha begått brott under villkor, att gärningen innefattar grov brottslighet mot staten (förräderi, spioneri och dylikt) eller mot person (mord, dråp, svår misshandel, våldtäkt, rån och dylikt) eller särskilt svårartad brottslighet med avseende å egendom (mordbrand, omfattande eller annan svår skadegörelse, stöld av särskilt grov beskaffenhet och dylikt). Det synes ej behöfligt att särskilt angiva, att vad nu sagts skall gälla även vid försök liksom i fråga om delaktiga. Vidare torde böra nämnas det fall att den som misstänkes för brott av mera allvarlig beskaffenhet söker undkomma med sådant fortskaffningsmedel (bil, motorbåt eller dylikt) att det är föga utsikt att på annat sätt lyckas gripa honom. Det torde nämligen, även om det icke är fråga om så grovt brott som förut nämnts, icke kunna tolereras, att en brottsling t. ex. genom att kasta sig upp i bil och köra från platsen skall kunna gäcka dem som skola gripa honom. Ett ytterligare fall som förtjänar nämnas är, att den misstänkte på grund av särskilda omständigheter (t. ex. innehav av vapen som kan befaras bliva missbrukat) uppenbarligen är farlig för säkerheten. Givetvis bör befogenheten att använda skjutvapen under angivna förutsättningar föreligga även när fråga är om att åter gripa någon som rymt från häkte eller fängvårdsanstalt.

Någon allmän befogenhet att använda skjutvapen mot den som beträder fridlyst område bör icke medgivas. Jag vill i detta avseende erinra om vad jag förut uttalat angående meddelande av närmare instruktioner för polisman som sättes till bevakning eller dylikt. I yttrandena har även uppmärksamhets behovet av att i vissa fall kunna använda skjutvapen för omhändertagande av sinnessjuk. Ehuru det från humanitär synpunkt är mycket beklagligt att nödgas använda skjutvapen mot en sinnessjuk person, synes det mig ofrånkomligt att det under viss förutsättning må ske. Såsom villkor härför torde böra uppställas, att omedelbar fara för annans person föreligger. Beträffande användning av skjutvapen vid uppror eller upplopp torde kungörelsen böra innehålla en hänvisning, att därvid skall tillämpas vad i 10 kap. 12 och 13 §§ strafflagen stadgas.

Författningen läser vidare böra innefatta bestämmelser bl. a. om beaktande av den risk för utomstående, som kan vara förenad med skottlossning, om varning före skjutningen, om hur skotten böra riktas, om vikten av att söka inskränka skadan så mycket som möjligt, om beredande av vård åt skadade samt om rapportskyldighet angående gjort bruk av skjutvapen. Slutligen böra vissa särbestämmelser lämnas med avseende å användningen av skjutvapen, när polis uppträder i trupp.

Särskilda föreskrifter angående bruket av helautomatiska skjutvapen behöva enligt min mening icke upptagas i kungörelsen. Det är uppenbart, att

polisen endast i extraordinära fall bör tillgripa sådana vapen, och å andra sidan torde, bl. a. med hänsyn till vad poliskammaren i Göteborg anfört, icke vara lämpligt att helt utesluta deras användning vid andra än upprors- och upploppstillfällen.

Jag vill särskilt framhålla, att kungörelsen icke lämpligen bör reglera användning av skjutvapen vid stridshandling under krig.

Utredningsmännen ha framhållit, att åtgärder erfordras för att tillförsäkra polisen en god utbildning i handhavande av skjutvapen. I detta hänseende vill jag erinra, att Kungl. Maj:t den 14 juli 1944 med anledning av lagen den 17 december 1943 om polisens ställning under krig utfärdat bestämmelser rörande polisens utbildning i vapnens bruk och stridstaktik. Enligt dessa skall i princip all av stat eller kommun avlönad ordinarie, extra ordinarie och extra polispersonal, däri inbegripna vissa gräns- och hamnbevakningsmän m. fl., under innevarande budgetår genomgå särskilda utbildningskurser i bl. a. bruket av tjänstevapen, varjämte föreskrifter meddelats om fortlöpande utbildning av personalen. Vidare har Kungl. Maj:t den 1 december 1944 föreskrivit, att vid statens polisskola undervisning i vapnens bruk och stridstaktik skall från och med läroåret 1944/45 tills vidare meddelas i konstapels-, överkonstapels- och kommissarieklasserna ävensom i polischefskurserna. Några ytterligare åtgärder med avseende å polisens skjututbildning torde vid angivna förhållanden icke vara erforderliga. Det synes emellertid böra undersökas i vad mån tjänstevapen bör anförtros av länsstyrelserna förordnade extra polismän och ordningsvakter, som ej genomgått skjututbildning. Därjämte torde de författningar, vilka generellt förläna vissa civila personalgrupper befogenhet till olika slag av våldsanvändning, böra göras till föremål för översyn.

Såsom jag förut omnämnt upptager 45 § strafflagen för krigsmakten vissa bestämmelser om våldsanvändning, som komplettera stadgandena i 5 kap. 7—10 §§ allmänna strafflagen. Enligt förstnämnda lagrum äga vakter, patruller, vissa truppavdelningar ävensom krigsmaktens polisväsende tillhörande personer under närmare angivna förutsättningar rätt till nödvärn vid överfall och rätt att använda våld till hindrande av rymning. Den nödvärnsrätt, varom i lagrummet är fråga, liknar närmast den nödvärnsrätt, som enligt 5 kap. 7 § allmänna strafflagen tillkommer envar, vilken av annan överfalles med våld eller hot, innebärande trängande fara. Stadgandet är emellertid så till vida fullständigare, som däri uttryckligen föreskrives, att nödvärnsrätt finnes, icke blott då våldet eller hotet innebär trängande fara för den överfallne utan även då faran gäller person eller egendom, som är under den överfallnes beskydd eller bevakning, eller eljest berör allmän eller enskild säkerhet. Likaså föreligger befogenhet att använda våld, om den som står under bevakning söker att rymma eller annan brukar våld eller hot för att befria honom. Befogenheten att använda våld vid rymning är att anse som en utvidgning av den rätt att bruka våld, varom

i allmänna strafflagen bestämmelser hittills meddelats i 5 kap. 8 §. För den händelse den som står under bevakning av vakt, patrull eller avdelning eller av militärpolis är att hänföra till fånge eller häktad person, är nämnda bestämmelse i allmänna strafflagen tillämplig vid rymningsförsök eller försök av annan att befria honom. Enligt förevarande stadgande i strafflagen för krigsmakten får emellertid våld i enahanda utsträckning användas även gentemot den som utan att vara fånge eller häktad person står under bevakning, ävensom mot den som brukar våld eller hot för att befria den bevakade.

Utredningsmännen torde icke ha ansett den av dem utarbetade nya lydelsen av 5 kap. 8 § strafflagen böra föranleda någon jämkning i 45 § strafflagen för krigsmakten. Ej heller de bestämmelser jag föreslagit äro av beskaffenhet att med nödvändighet påkalla ändring i strafflagen för krigsmakten och jag är icke beredd att utan närmare utredning vidtaga en omarbetning av ifrågavarande stadgande i detta sammanhang. Emellertid torde inom försvarsdepartementet en översyn böra verkställas av de förut omnämnda, vid olika tidpunkter utfärdade administrativa bestämmelserna angående militär personals våldsanvändning, särskilt dem som innefattas i soldatinstruktionerna samt instruktionerna för landstormspolisen och för fältpolis-tjänsten. Med hänsyn till att militär personal för närvarande i vid utsträckning användes för bevakningsuppgifter, vilka eljest ankomma på civil polispersonal, är det givetvis av vikt att föreskrifterna rörande rätten att använda skjutvapen och i övrigt bruka våld så långt möjligt äro desamma för militära och civila bevakningsmän. Såsom vissa på sistone av militieombudsmannen påtalade fall visat är den rättsliga regleringen på detta område i flera avseenden bristfällig och inkonsekvent. Det är ett viktigt önskemål, att de militära instruktionsföreskrifterna om våldsanvändning så långt möjligt fullständigas och missbruk av skjutvapen förebygges.

I samband med dessa spörsmål torde även böra beaktas den av utredningsmännen väckta frågan angående en allmän omarbetning av gällande författningar rörande militär personals användning för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet.

Ändringarna i 5 kap. strafflagen torde böra träda i kraft den 1 januari 1946.

Därjämte torde böra föreskrivas, att intill dess nya rättegångsbalken trätt i kraft vad som stadgas om den som är anhållen i stället skall gälla den som enligt nu gällande bestämmelser är kvarhållen såsom misstänkt för brott. Slutligen bör stadgas, att där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagrum som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, denna i stället skall gälla.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över inom justitiedepartementet upprättat förslag till *lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen*, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, måtte för det

i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen bifaller Hans Maj:t Koningen.

Ur protokollet:

Sven Leffler.

Förslag

till

Lag**om ändrad lydelse av 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen.**

Härigenom förordnas, att 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen¹ skola erhålla följande ändrade lydelse.

5 KAP.**8 §.**

Har någon i annat fall än i 7 § sägs brukat våld till avvärjande av ett påbörjat eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp å person eller egendom, eller övat våld emot den som medelst inbrott eller eljest olovligen inträngt i annans rum, hus, gård eller fartyg, eller emot den som vägrat att från annans hemvist efter tillsägelse sig begiva: var det våld ej större än nöden krävde, och stod det ej heller i uppenbart missförhållande till den skada som av angreppet var att befara; då skall han från straff frias.

9 §.

Finnes någon i fall, som i 7 eller 8 § sagt är, hava gjort större våld än nöden krävde eller stod i fall, som i 8 § avses, våldet i uppenbart missförhållande till den skada som av angreppet var att befara; pröve domstolen, efter omständigheterna, om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort. Voro omständigheterna sådana, att han svårligen kunnat sig besinna; då må han ej till straff dömas.

10 §.

Rymmer fånge eller häktad eller den som är anhållen såsom misstänkt för brott, eller sätter han sig till motvärn emot bevakningsman eller annan, som vill hindra honom från rymning, eller emot anstaltsföreståndare eller annan, under vars uppsikt han står, då denne skall hålla honom till ordningen, eller söker någon, som skall häktas, anhållas eller eljest gripas, att undkomma den som äger verkställa åtgärden, eller sätter sig någon med våld eller hot emot polisman, som skall verkställa tjänsteåtgärd; då må det våld brukas, som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Samma lag vare, där annan sätter sig med våld eller hot emot

¹ Senaste lydelse, se beträffande 8 § SFS 1933: 185, 9 § SFS 1890 nr 33 s. 5 samt 10 § SFS 1937: 242.

den som vill hindra rymningen, bibehålla ordningen eller verkställa åtgärden.

Har någon i fall, som avses i första stycket, brukat större våld än där medgivet är; vare lag som i 9 § sägs.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946.

Intill dess rättegångsbalken den 18 juli 1942 trätt i kraft skall vad i denna lag stadgas om den som är anhållen i stället gälla den som jämlikt nu gällande bestämmelser är kvarhållen såsom misstänkt för brott.

Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagrum som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, skall denna i stället tillämpas.

Utredningsmännens förslag.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8 § strafflagen.

Härigenom förordnas, att 5 kap. 8 § strafflagen skall erhålla följande ändrade lydelse.

8 §.

Rymmer fånge eller häktad eller den, som är kvarhållen såsom misstänkt för brott, eller sätter han sig till motvärn emot fångvaktare eller annan, som honom från rymning hindra vill; då må det våld brukas, som till rymningens förekommande nödigt är. Sätter sig fånge eller häktad person till motvärn emot föreståndare eller uppsyningsman vid straffinrättning eller häkte, då denne honom till ordning inom inrättningen eller häktet hålla skall; då må ock det våld brukas, som till ordningens bibehållande är nödigt. Lag samma vare, där annan än fånge, häktad eller kvarhållen sätter sig med våld eller hot emot den, som vill hindra rymningen eller bibehålla ordningen.

Vad sålunda stadgats gälle ock där den, som skall häktas, sätter sig till motvärn emot den, som äger verkställa häktningen eller därvid biträder, eller där den, som begått brott varå straffarbete kan följa och anträffas å bar gärning eller flyende fot, söker undkomma polisman, som skall gripa honom, eller där någon sätter sig med våld eller hot emot polisman, som vidtager tjänsteåtgärd för ordningens upprätthållande eller säkerhetens trygghande, ävensom där någon eljest hindrar polisman att genomföra en tjänsteåtgärd.

Ej må dock i fall, som ovan sägs, större våld brukas än som kan anses försvarligt med hänsyn till behovet av tjänsteåtgärdens fullgörande och beskaffenheten av det motstånd som göres.

Denna lag träder i kraft den

Förslag till kungörelse angående polismans rätt att bruka våld.

Härigenom förordnas som följer.

Allmänna bestämmelser.

1 §.

Polisman må bruka våld i tjänsteutövning under iakttagande av vad i denna kungörelse är stadgat.

2 §.

Är annan än polisman enligt lag berättigad att bruka våld i tjänsteutövning, skall han i sådant hänseende vara underkastad vad enligt denna kungörelse gäller beträffande polisman.

3 §.

Våld får utövas med egna kroppskrafter eller genom användande av

- 1) batong, ridpiska och sabel;
- 2) pistol och revolver (skjutvapen);
- 3) helautomatiska skjutvapen;
- 4) gasredskap;
- 5) hand- och fotbojor (fängsel); samt
- 6) tjänstehund.

Är polisman vid tjänsteförrättning, som nödvändiggör användande av vapen, icke utrustad därmed eller har han blivit berövad sitt vapen, äger han använda annat, med vapnet jämställt föremål.

4 §.

Polisman skall vara väl förtrogen med egenskaperna hos det vapen som han för tjänsten blivit tilldelad.

Under tjänstgöring får polisman icke lämna sitt vapen ifrån sig. Skjutvapen skall vara laddat och säkrat.

5 §.

Polisman skall i första hand genom upplysningar och anmaningar söka åstadkomma rättelse.

Våld får endast tillgripas då det är uppenbart, att tjänsteuppgiften icke kan lösas genom andra medel.

Vid val mellan olika former av våld skall det lindrigaste våld som kan leda till det önskade resultatet användas. Användande av skjutvapen bör i det längsta undvikas.

Missförhållande får icke föreligga mellan det våld som användes och den rättighet eller det intresse som skall skyddas.

Våld får ej brukas längre än vad som är oundgängligen nödvändigt.

6 §.

Brukar polisman våld, skall detta ske med besinning, så att icke större skada tillfogas än som är oundgängligen nödvändig. Har någon skadats genom våld från polismannens sida, skall den skadade genom polismannens försorg beredas tillfälle att erhålla läkarvård.

Våld får i regel icke brukas mot barn, åldringar eller andra hjälplösa personer.

Anlitande av egna kroppskrafter.

7 §.

Anlitar polisman egna kroppskrafter för att betvinga en motståndare, skola endast sådana grepp eller slag användas vilka icke äro ägnade att medföra men för motståndaren.

Är polisman berättigad till nödvärn, får jämväl svårare kroppsligt våld användas.

8 §.

Har skada uppkommit å motståndaren genom våld som avses i 7 §, skall polismannen därom skyndsamt avgiva skriftlig rapport till närmaste förman.

Batong, ridpiska och sabel.

9 §.

Användande av batong är en lindrigare form av våld än användande av sabel. Ridpiska är i denna kungörelse att jämställa med batong.

Vid användande av batong och sabel skall polismannen söka rikta slag mot motståndarens armar och rygglut. Äro dylika vapenrörelser icke tillfyllest, får vapnet användas på ett mera verksamt sätt. Sabel får användas som stötvapen allenast vid nödvärn.

Ridpiska får blott användas av beriden polisman.

10 §.

Gör polisman bruk av batong eller sabel, skall han därom skyndsamt avgiva skriftlig rapport till närmaste förman.

11 §.

Batong och sabel få användas

1. för att avvärja lindrigare våld eller hot om omedelbart förestående dylikt våld mot polismannen själv eller annan;

2. när fånge, häktad, kvarhållen eller anhållen sätter sig till motvärn mot den, som vill hindra honom från rymning, eller den, som skall anhållas eller häktas, sätter sig till motvärn mot den, som skall verkställa anhållandet eller häktningen; samt

3. då någon med våld eller hot om våld så ock eljest söker hindra polisman vid tjänsteförrättning.

12 §.

Polispersonal i trupp äger använda batong eller sabel allenast på order av truppens befälhavare, såframt icke enskild polisman utsättes för sådant våld eller hot varom sägs i 11 § 1.

Skjutvapen.

13 §.

Innan polisman använder skjutvapen, åligger det honom, där så kan ske utan uppenbar fara för honom själv eller för person, som han skall skydda, att varna den angripande eller flyende och därvid tillkännagiva, att denne utsätter sig för fara, om han fullföljer sitt uppsåt.

Varning gives genom tillrop eller genom avlossande av skott i luften. Åtlyder icke den anropade polismannens tillsägelser, skall varningen upprepas, om detta medhinnas och förhållandena i övrigt så medgiva.

Vid stillande av uppror och upplöpp gäller därjämte vad särskilt är stadgat.

14 §.

Nödgas polisman göra bruk av skjutvapen, skall han, när förhållandena icke göra annat förfarande erforderligt, eftersträva att för tillfället oskadliggöra den angripande eller flyende genom skott mot arm eller ben för att omöjliggöra för angriparen att begagna vapen eller för den flyende att fortsätta flykten.

Där så kan ske utan fara för polismannen och utan att en flyende därigenom får tillfälle att undkomma, bör första skottet riktas mot marken vid sidan av den flyende.

Föreligger fara för att ovidkommande person kan skadas vid skottlossning må eld icke öppnas, med mindre detta är oundgängligen nödvändigt.

15 §.

Gör polisman bruk av skjutvapen, skall han därom skyndsamt avgiva skriftlig rapport till närmaste förman. Rapporten skall genast insändas tjänstevägen i Stockholm till överståthållarämbetet och eljest till länsstyrelsen.

16 §.

Skjutvapen får användas

1. för att avvärja svårare våld eller hot om överhängande fara för dylikt våld mot polismannen själv eller annan;
2. när fånge, häktad eller kvarhållen rymmer;
3. när den, som begått brott, varå straffarbete kan följa, och anträffas å bar gärning eller flyende fot, söker genom flykt undkomma polisman som skall verkställa anhållande;
4. vid skyddande av fridlyst område; samt
5. för att stilla uppror och upplopp.

17 §.

Polispersonal i trupp äger använda skjutvapen allenast på order av truppens befälhavare, såframt icke enskild polisman utsättes för sådant våld eller hot varom sägs i 16 § 1.

Helautomatiska skjutvapen.

18 §.

Helautomatiska skjutvapen böra om möjligt före eldgivningens början vara genom stöd eller dylikt inriktade mot avsedd riktpunkt.

Vid eldöppnandet bör eldslaget eld patronvis användas. Om läget så kräver, får därefter övergång till annat eldslag äga rum.

19 §.

Helautomatiska skjutvapen få endast användas för att stilla uppror och upplopp.

Gasredskap.

20 §.

I polisverksamhet, som här avses, få allenast användas av chefen för socialdepartementet godkända gasredskap.

21 §.

Har gasredskap kommit till användning, skall skriftlig rapport därom skyndsamt avgivas till närmaste förman. Har skada uppkommit, skall rapporten genast insändas tjänstevägen i Stockholm till överståthållarämbetet och eljest till länsstyrelsen.

22 §.

Gasredskap får användas

1. vid häktning eller anhållande av den som innehar eller skäligen kan misstänkas förfoga över vapen;
2. för att stilla uppror och upplopp; samt
3. för att omhändertaga sinnessjuk, som är farlig för annans säkerhet eller eget liv.

Fängsel.

23 §.

Fängsel får användas

1. när häktad ej säkert kan vårdas; samt
2. när kvarhållen eller anhållen eller ock omhändertagen sinnessjuk gör våldsamt motstånd eller söker öva våld mot polisman eller misstänkes att vilja fly.

24 §.

Fängsel får ej användas längre än säkerheten fordrar.

Vid forsling av fängslad person skall allmänheten om möjligt undandragas åsynen av fängslet.

Tjänstehund.

25 §.

Polisman äger i tjänsteutövning allenast använda hund som erhållit erforderlig utbildning och av vederbörande polischef godkänts såsom tjänstehund.

26 §.

Tjänstehund får användas

1. för att avvärja svårare eller lindrigare våld eller hot om dylikt våld mot polismannen själv eller annan;
2. när fånge, häktad, kvarhållen eller anhållen rymmer;
3. när den, som begått brott, varå straffarbete kan följa, och anträffas å bar gärning eller flyende fot, söker genom flykt undkomma polisman, som skall verkställa anhållande; samt
4. för bevakning av fånge, häktad, kvarhållen eller anhållen.

Våld mot sak.

27 §.

Är polisman berättigad att bruka våld mot person, äger han jämväl i samband därmed rätt att bruka våld mot sak, därest detta är oundgängligen nödvändigt för att lösa tjänsteuppgiften.

28 §.

Vid brukande av våld mot sak gäller i tillämpliga delar vad ovan stadgats beträffande våld å person.

Denna kungörelse träder i kraft den

**Förslag till lag om ändring i sinnessjuklagen den 19 september 1929
(nr 321).**

Härigenom förordnas, att i sinnessjuklagen den 19 september 1929 skall efter 52 § införas en ny paragraf, betecknad 52 a §, av följande lydelse.

52 a §.

Vid handräckning äger polisman och i förekommande fall militär personal bruka det våld som erfordras för den sinnessjukes omhändertagande.

Det åligger den som skall omhändertaga den sinnessjuke att, därest icke omedelbar fara föreligger för annans personliga säkerhet eller den sjukes eget liv, hos hjälpverksamhetsläkaren inom upptagningsområdet för vederbörande sinnessjukhus inhämta anvisningar och råd för den sjukes omhändertagande och transport.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser som må finnas erforderliga i anledning av vad ovan stadgats.

Denna lag träder i kraft den

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 8 februari 1945.

N ä r v a r a n d e:

regeringsrådet KELLBERG,
justitieråden GULDBERG,
EKBERG,
SANTESSON.

Enligt lagrådet den 27 januari 1945 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 22 december 1944, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av t. f. byråchefen för lagärenden i justitiedepartementet hovrättsassessorn H. K. H. Holmgren.

Lagrådet yttrade:

Såsom framgår av föredragande departementschefens anförande avses med det remitterade förslaget främst att giva vissa grundläggande regler om polis- mans rätt att i tjänsten använda våld. På grund härav ha till de i 5 kap. 8 § strafflagen i dess nuvarande lydelse givna bestämmelserna om brukande av våld i vissa fall för genomförande av tjänsteåtgärd — vilka bestämmelser i förslaget upptagits i 10 § — fogats föreskrifter om ytterligare fall, då i tjänsteutövning våld är tillåtet. Det viktigaste tillägget är, att våld må användas, då någon sätter sig med våld eller hot emot polisman, som skall verkställa tjänsteåtgärd. De sålunda omarbetade bestämmelserna omfatta såsom departementschefen antytt icke alla fall, då ämbets- eller tjänsteman äger för fullgörande av sin uppgift använda fysiska maktmedel. Det ligger i sakens natur, att åtskilliga befattningshavare, då så erfordras, må använda våld. Såsom exempel kunna nämnas — förutom militär personal, som i detta sammanhang kan lämnas åsido — utmättningsmän samt viss till tullstaten och statens skogsförvaltning hörande personal. Det hade varit önskvärt att vid omarbetningen av förevarande paragrafer även dessa fall upptagits till reglering. Härvid skulle bestämmelserna ha kunnat erhålla en i systematiskt avseende lämpligare avfattning än den nu föreslagna. Det framlagda ändringsförslaget täcker emellertid de viktigaste av de fall, då våld erfordras

för utförande av tjänsteåtgärd, och tillika de fall, där behovet av lagregler hittills gjort sig gällande. Med hänsyn härtill och då det kan antagas, att vid den förestående reformen av strafflagens allmänna del även förevarande paragrafer skola upptagas till översyn, torde förslaget, såvitt angår frågan under vilka förutsättningar våld må brukas, kunna lämnas utan erinran.

Vidkommande måttet av det våld, som i varje särskilt fall skall vara tillåtet, stadgar förslaget, att det våld må brukas, som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Den sålunda uppställda begränsningen är mycket allmänt hållen och ger föga ledning rörande det våld, som under olika förhållanden får användas. Då emellertid enligt departementschefens uttalande närmare bestämmelser i ämnet skola meddelas i administrativ ordning, är det i lagen givna stadgandet av betydelse huvudsakligen såsom grundval för dylika särskilda bestämmelser, och den föreslagna avfattningen synes med hänsyn härtill kunna godtagas.

Formuleringen av sista punkten i 10 § första stycket torde böra jämkas så, att denna föreskrift icke kommer att omfatta det i föregående punkt omnämnda fallet då någon sätter sig med våld eller hot emot polisman, som skall verkställa tjänsteåtgärd. Redan enligt sistnämnda punkt må våld i detta fall brukas mot envar.

Ur protokollet:

Bertil Crona.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 9 februari 1945.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Bergquist, anmäler efter gemensam beredning inom justitie-, försvars- och socialdepartementen lagrådets den 8 februari 1945 avgivna utlåtande över det till lagrådet den 22 december 1944 remitterade förslaget till *lag om ändrad lydelse av 5 kap. 8, 9 och 10 §§ strafflagen*.

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande anför föredraganden följande.

I anledning av lagrådets uttalande om önskvärdheten av att i förevarande sammanhang till mera fullständig reglering upptagits, i vilka fall befattningshavare må använda fysiska maktmedel vid genomförande av tjänsteåtgärd, vill jag erinra, att den föreliggande utredningen väsentligen avsett frågan om polismännens våldsanvändning och att endast här något större behov av reglerande bestämmelser konstaterats. En utsträckning av den tilltänkta lagstiftningen att omfatta också övriga offentliga funktionärers rätt till våldsanvändning skulle under sådana förhållanden enligt min mening ha blivit onödigt vittutseende.

Den mot sista punkten i 10 § första stycket framställda erinringen synes på det sätt böra beaktas att punkten utbrytes till ett självständigt stycke och att i samband därmed uttryckligen utsäges att stadgandet avser annan än fånge, häktad eller anhållen eller den som skall häktas, anhållas eller eljest gripas.

Det ifrågavarande stadgandets utbrytning till ett nytt andra stycke bör föranleda en jämkning av formell natur i den bestämmelse, som i det remitterade förslaget upptagits såsom andra stycke.

Föredraganden hemställer, att det i enlighet med vad sålunda anförts ändrade lagförslaget måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Kungl. Maj:ts proposition nr 67.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Sven Leffler.
